

จอร์จ กองโตมินาส กับมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยา
ว่าด้วย “ระยะทางสังคม”

ฐานิดา บุญวรรณ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Email: thanida1307@gmail.com

บทคัดย่อ

จอร์จ กองโตมินาส ไม่เพียงแต่เป็นนักชาติพันธุ์วรรณาที่ทำงานภาคสนามและผลิตผลงานที่มีชื่อเสียงอย่างเรื่องพวกเรากินป่า (Nous avons mangé la forêt or We have eaten the forest) เท่านั้น หากแต่เขายังเป็นนักมานุษยวิทยาผู้สังเคราะห์ข้อมูลจากหลายภาคสนามเพื่อพัฒนาเป็นมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยาที่ชื่อว่า ระยะเวลาสังคม (espace social หรือ social space) มโนทัศน์เรื่องระยะเวลาสังคมของกองโตมินาสนี้ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาหลายท่านไม่ว่าจะเป็นเอมิล ดูร์ไคม์ (Émile Durkheim) มาร์เซล โมสส์ (Marcel Mauss) โคลด เลวี-สโตรส (Claude Lévi-Strauss) อองรี เลอแฟรบเวอว์ (Henri Lefèbvre) และอีวาน พริทชาร์ด (Evans-Pritchard) เป็นต้น กองโตมินาสมีเป้าหมายในการใช้มโนทัศน์เรื่องระยะเวลาสังคมเพื่อแทนที่คำว่าวัฒนธรรม (culture) เพราะคำว่าระยะเวลาสังคมของกองโตมินาสนั้นให้ความหมายที่กว้างและครอบคลุมมากกว่าคำว่าวัฒนธรรม คำว่า “espace” ในภาษาฝรั่งเศสที่ถูกแปลเป็นคำว่า “space” ในภาษาอังกฤษนั้น ไม่ได้สื่อความหมายในภาษาไทยเป็นแค่คำว่า “พื้นที่” แต่เป็นคำว่า “ระยะ” ทั้งนี้เพราะคำว่าระยะหมายถึงได้ทั้งระยะเวลาและระยะเวลา ในระยะดังกล่าวจะปรากฏเห็นผู้คนเสมอ ผู้คนซึ่งมีชีวิตอยู่บนพื้นที่ ปรากฏจากพื้นที่แล้วไซ้ วัฒนธรรมของมนุษย์ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะแต่ละพื้นที่จะพบองค์ประกอบของแต่ละวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี องค์กรทางสังคม ครอบครัว ระบบศาสนา เป็นต้น

คำสำคัญ: จอร์จ กองโตมินาส, ระยะเวลาสังคม, วัฒนธรรม

Georges Condominas and his Anthropological Concept of ‘Espace Social’

Thanida Boonwanno

Faculty of Social Sciences, Naresuan University

Email: thanida1307@gmail.com

Abstract

Georges Condominas is an ethnographer who made an outstanding ethnography *Nous avons mangé la forêt* and he is also an anthropologist who developed his grounded ethnographic data to be a concept of ‘espace social’. This anthropological concept was influenced by many sociologists and anthropologists; for example, Emile Durkheim, Marcel Mauss, Claude Lévi-Strauss, Henri Lefèbvre and Evans-Pritchard. His ultimate aim of using a concept of ‘espace social’ is to replace a concept of ‘culture’. In Condominas’ s definition, ‘espace social’ is more given broad context and heuristic dimension than ‘culture’. The word ‘espace’ in French translated to English by ‘space’ is not understood by Thai word ‘phuen thi’, but ‘raya’. This is because the word ‘raya’ means both distance (rayathang) and period (rayawera). In every space and time, the people will always be seen. Without space, human’s culture does not exist. Technology, Social organizations, Family and Religion are some elements of culture. They exist because they are formed on ‘espace social’.

Keywords: Georges Condominas, Espace social, Culture

บทนำ: เวลา และ พื้นที่ของจอร์จ กองโดมินาส

บทความชิ้นนี้มีเนื้อหาต่อบทความวิชาการเรื่อง จริยธรรมของนักชาติพันธุ์วรรณาจอร์จ กองโดมินาส กับบทเรียนจากพวกเรากินป่า (Nous avons mangé la forêt) (ฐานิตา บุญวรวงษ์, 2558) ในบทความชิ้นดังกล่าวได้เกริ่นไปเรียบร้อยแล้ว กอง โดมินาสได้สร้างมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยาขึ้นมาจากการทำงานภาคสนาม ซึ่งหนึ่งในหลายๆ สนามนั้นคือสนามของชาวมงการ์ (Mnong Gar) ที่ประเทศเวียดนามตอนกลางซึ่งปรากฏอยู่ในงานชาติพันธุ์วรรณาชื่อว่าพวกเรากินป่า (Nous avons mangé la forêt หรือ We have eaten the forest) ตีพิมพ์ครั้งแรกปี 1957

เจตนารมณ์หลักของผู้เขียนต่อบทความชิ้นนี้คือการแสดงให้เห็นถึงการสร้างมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยาจากการทำงานภาคสนามในหลายๆ พื้นที่ของจอร์จ กองโดมินาส ไม่ว่าจะเป็นภาคสนามที่หมู่บ้าน Sar Luk ในที่ราบสูงกลางแห่งประเทศเวียดนาม (Central Highland of Viet Nam)¹ ภาคสนามที่ประเทศโตโก² ภาคสนามที่ Merina พื้นที่ตอนกลางของประเทศมาดากัสการ์³

¹ กองโดมินาสเริ่มเข้าสู่ภาคสนามในปี 1948 ในฐานะนักวิจัยของ ORSTOM (Office de la recherche scientifique et technique outre-mer) ผลงานงานชาติพันธุ์วรรณาหลักๆ จากภาคสนามนี้ได้สองชิ้นคือ หนังสือชื่อว่า Nous avons mangé la forêt de la pierre gémie gôô ตีพิมพ์ปี 1957 โดยสำนักพิมพ์ Mercure de France และหนังสือชื่อว่า L'exotique est quotidien ตีพิมพ์ปี 1965 โดยสำนักพิมพ์ Plon

² กองโดมินาสทำงานในภาคสนามที่ประเทศโตโกระหว่างปี 1952-1953 มีผลงานศึกษาจากภาคสนามเรื่องวูดู (Le vaudou) ตีพิมพ์เป็นบทความชื่อว่า Danse du Vodou de la foudre dans le bas-Togo ในวารสาร Science et Nature ฉบับที่ 3 หน้า 19-24 ภาพถ่ายจากสนามของกองโดมินาสหลายชิ้นถูกเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์เก บรองลี (Quai Branly)

³ กองโดมินาสเริ่มเข้าสู่ภาคสนามในปี 1955 ใช้เวลาอยู่ในภาคสนามที่ประเทศมาดากัสการ์ระหว่างปี 1955-1956 และกลับไปภาคสนามช่วงสั้นๆ 6 เดือนที่มาดากัสการ์อีกครั้งในปี 1959 ผลงานงานชาติพันธุ์วรรณาเป็นหนังสือชื่อว่า Fokon'olona et collectivités rurales en Imerina ตีพิมพ์ปี 1960

ภาคสนามในประเทศไทยและประเทศลาว⁴ จนมากมายมาเป็นมนทัศน์ทางมานุษยวิทยาที่ว่าด้วย ‘ระยะทางสังคม’ ในแบบฉบับของกองโดมินาส มโนทัศน์ระยะทางสังคม (espace social หรือ social space) นี้ถูกอธิบายโดยกองโดมินาสเพื่อใช้แทนคำว่า วัฒนธรรม (culture) นอกจากนี้รายการผลงานของกองโดมินาสที่ถูกรวบรวมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ในบรรณานุกรมต่อท้ายบทความชิ้นนี้จะทำให้ผู้อ่านเห็นภาพระยะทางสังคมของกองโดมินาสชัดเจนมากขึ้นว่าในห้วงเวลาชีวิตที่ผ่านมา นั้น กองโดมินาสผ่านเวลาและพื้นที่อะไรมาบ้าง

จอร์จ กองโดมินาส (Georges Condominas 1921-2011) เป็นนักชาติพันธุ์วรรณา นักมานุษยวิทยาสัญชาติฝรั่งเศส ถูกส่งตัวลงภาคสนามโดยหน่วยงานวิจัยภายใต้การกำกับของรัฐบาลฝรั่งเศส แม้กองโดมินาสจะมีชื่อเสียงจากผลงานทางมานุษยวิทยาที่ศึกษาภาคสนามในประเทศเวียดนาม แต่ภาคสนามของกองโดมินาสไม่ได้อยู่ที่ประเทศเวียดนามที่เดียว แม้ว่ากองโดมินาสจะมีเชื้อสายเวียดนาม แต่ประเทศเวียดนามไม่ใช่ภาคสนามแรกที่กองโดมินาสอยากจะทำเลือกศึกษา ในระหว่างช่วงวันที่ 15 มีนาคม ถึงวันที่ 10 กันยายน ปี 1945 กองโดมินาสถูกคุมขังที่ค่ายกักกันเชลยของกองทัพ

⁴ กองโดมินาสลงภาคสนามในประเทศไทยและประเทศลาวหลายครั้ง ครั้งแรกของการลงภาคสนามในประเทศไทยเกิดขึ้นระหว่างเดือนพฤศจิกายน 1957 ถึงประมาณกันยายน 1958 กองโดมินาสลงภาคสนามในประเทศไทย จากภาคสนามในประเทศไทยนี้กองโดมินาสได้ผลิตบทความชิ้นหนึ่งเกี่ยวกับวิวัฒนาการระบบการปกครองไทยชื่อว่า *Essai sur l'évolution des systèmes politiques Thais* เพื่อเป็นเกียรติแก่ Karl Gustav Izikowitz ตีพิมพ์ในวารสาร *Ethnos* (Stockholm) หลังจากนั้นระหว่างปี 1959-1961 กองโดมินาสลงภาคสนามที่ประเทศลาว ภายใต้การกำกับของ UNESCO ผลผลิตจากการลงภาคสนามในประเทศลาวของกองโดมินาสครั้งนี้คือรายงานภาคสนามที่ไม่มีการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง แต่ในปี 2000 ลูกศิษย์ของกองโดมินาสอย่างปีแอร์ เลอรู (Pierre Leroux) ได้สกัดของรายงานบางส่วนออกมาตีพิมพ์ภายใต้ชื่อว่า *La Plaine de Vientiane. Etude socio-économique* นอกจากนี้ กองโดมินาสยังผลิตบทความอีกชิ้นเกี่ยวกับพุทธศาสนาในประเทศลาวคือ *Notes sur le Bouddhisme populaire en milieu lao* ตีพิมพ์ปี 1969 ในวารสาร *Archives de sociologie des religions* ซึ่งบทความชิ้นนี้ถูกตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้งจนกระทั่งครั้งสุดท้ายในปี 1998 ในฉบับสองภาษา ฝรั่งเศส-ลาว

ญี่ปุ่นในประเทศเวียดนามที่เรียกกันว่า โรงแรมมิคาโด (Hôtel Mikado) ในระหว่างที่ถูกคุมขังนี้เอง ผลงานของนักเดินทางและนักสำรวจมหาสมุทรแปซิฟิก ชาวฝรั่งเศสสองคนอย่าง Alain Gerbault (อแลง แชคโบ 1893-1941) และ Eric de Bisshop (เอริก เดอ บิสชอป 1891-1958) เป็นแรงบันดาลใจสำคัญให้ กองโดมินาสอยากจะทำลอบหนีออกจากมหาสมุทรแปซิฟิก เรื่องเล่าการผจญภัย ในท้องทะเลของคุณตาชาวโปรตุเกส กอปรกับผลงานการเดินทางเรือในมหาสมุทรแปซิฟิกโดยเฉพาะแถบโพลินีเซียฝรั่งเศสของสองนักเดินทางมีอิทธิพลอย่างมาก ต่อกองโดมินาส เพราะกองโดมินาสเคยขอให้หน่วยงานที่เขาสังกัด (ORSTOM) ส่งเขาไปทำงานที่หมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกอย่างตาฮิติ (Tahiti) นูแวลกาเลโดนี (Nouvelles Calédonie) กองโดมินาสสนใจภูมิภาคโอเชียเนีย (Océanie) ซึ่งเป็นโลกของกลุ่มชนออสโตรเนเซียน ด้วยเหตุผลว่าภูมิภาคนี้เป็น ส่วนต่อขยายทางวัฒนธรรมมาจากเอเชีย (Coiffier, 2011: 455)

ผลงานสร้างชื่อเสียงที่ชื่อว่า *Espace social. A propos de l'Asie du Sud-Est* (1980)⁵ เป็นหลักฐานที่ดีว่ากองโดมินาสสร้างมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยาเรื่องระยะทางสังคมขึ้นมาจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการทำงานภาคสนาม โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในหนังสือเล่มนี้ กองโดมินาสได้รวบรวมงานที่เขาศึกษาในภาคสนามของสามประเทศนั้น

⁵ เป็นหนังสือรวมบทความของกองโดมินาส แบ่งออกเป็นสี่ส่วนใหญ่ๆ ส่วนที่หนึ่งว่าด้วยจริยธรรม เทคนิคและชาติพันธุ์วิทยา ส่วนที่สองว่าด้วยพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยบทความย่อยอย่างเรื่องทัศนยะของการพัฒนาในคาบสมุทรอินโดจีน (*Perspectives de développement de la péninsule indochinoise*) คนลาว (*Les Lao*) และเรื่องสองแง่มุมของอารยธรรมพืชผักในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (*Deux aspects de la civilisation du vegetal en Asie du Sud-Est*) ส่วนที่สามว่าด้วยจากประวัติศาสตร์แบบไม่มีตัวอักษรสู่ประวัติศาสตร์แบบมีตัวอักษร ในส่วนนี้มีบทความย่อยอย่างเรื่องจากนาข้าวสู่ผืนถาง (*De la rizière au miir*) หมายเหตุประวัติศาสตร์ลัวะ (*Notes sur l'histoire lawa*) ความเรียงเกี่ยวกับวิวัฒนาการของระบอบการปกครองแบบไทย (*Essai sur l'évolution des systems politiques thaïs*) และส่วนที่สี่ว่าด้วยระยะทางสังคมโดยใช้ชาวมงการ์เป็นกรณีศึกษาในบทความย่อยๆ เรื่องต่างอาทิเช่น เพลงของชาวมงการ์ (*Chansons mngong gar*) การลงแขกเกษตรกรรม (*L'entraide agricole*) เป็นต้น

คือ ประเทศเวียดนาม ประเทศลาวและประเทศไทย ผ่านการอธิบายสรุปในบทนำว่าด้วยระยะทางสังคม (espace social) กองโดมินาสยืนยันว่า ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม (culture) ไม่เพียงพอต่อการอธิบายความเป็นพลวัตที่เกิดขึ้นในภาคสนามที่เขาศึกษา จากอิทธิพลทาง

ความคิดที่เขาได้มาจาก Emile Durkheim, Marcel Mauss, Evans-Pritchard, Henri Lefèbvre และอีกหลายๆท่าน (ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป) ทำให้เขาสร้างมโนทัศน์ชื่อว่า Espace social (ระยะทางสังคม) ที่จะอธิบายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ที่หลากหลาย ระบบความสัมพันธ์ที่หลากหลายของมนุษย์ มนุษย์ผู้ซึ่งดำรงอยู่บนพื้นที่และเวลา

กองโดมินาส ผู้อยากเป็นแค่นักชาติพันธุ์วรรณาและไม่ได้เกลียดการเดินทางเหมือน เลวี สโตรส

โคลด เลวี สโตรส (Claude Lévi-Strauss) เคยประกาศไว้ในหนังสือ *Tristes tropiques* ว่า “ฉันเกลียดการเดินทางและพวกนักสำรวจ” (Lévi-Strauss, 1955: 9) กองโดมินาสได้รับการยกย่องจากเลวี สโตรสว่าเขาคือพรุสต์ แห่งชาติพันธุ์วิทยา (Proust de l’ethnologie) ทั้งนี้ยานี้ได้มาจากการผลงานชิ้นเอกของกองโดมินาสที่ชื่อว่าพวกเรากินป่า (Baffie, 2011: 2) เลวี สโตรสเขียนต้อนรับการตีพิมพ์งานชิ้นนี้ไว้ว่า “ผลงานของเขาซึ่งปรากฏเมื่อเร็วๆ นี้คือหนังสือชื่อว่า *Nous avons mangé la forêt de la Pierre-Génie Gôo* (1957) ได้ให้ความคิดเป็นครั้งแรกถึงข้อมูลจำนวนมากมายซึ่งผู้เขียนรวบรวมและนั่นเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างผลงานในสาขาวิชาชาติพันธุ์วิทยาแนวใหม่เอี่ยม กล่าวคือผู้เขียนมีความใกล้ชิดกับกลุ่มคนที่เขาศึกษามากกว่าความพยายามก่อนหน้านี้ทุกครั้งที่เคยมีมา”⁶ (Condominas, 1990: 24)

⁶ ประโยคภาษาฝรั่งเศสคือ Son récent ouvrage *Nous avons mangé la forêt de la Pierre-Génie Gôo* (1957) donne un premier aperçu de l’extraordinaire richesse des documents dont il dispose, et marque, par ailleurs, l’avènement, dans la littérature ethnologique, d’un genre entièrement nouveau, caractérisé par une intimité avec la

Marcel Proust (มาร์แซล พรุสท์ 1871-1922) เป็นนักเขียนชาวฝรั่งเศส ผลงานชิ้นเอกที่เป็นที่ชื่นชอบของกองโดมินาสคือ *A la recherche du temps perdu* (1913) ถ้าเราจะเปรียบงานเรื่อง *Tristes Tropiques* (1955) ของ เลวีส์โตรสว่าเป็นงานเขียนสไตล์ Chateaubriand แล้ว *Nous avons mangé la forêt* (1957) ของกองโดมินาสก็คืองานเขียนสไตล์ Marcel Proust (Baffie, 2011: 2)

กองโดมินาสเดินทางบอยไม่ไข่แค่เพราะกองโดมินาสไม่ได้เกลียดการเดินทางเหมือนอย่างเลวีส์โตรส แต่เพราะเขาเป็นนักชาติพันธุ์วรรณาและนักชาติพันธุ์วิทยา ที่มีจุดเริ่มต้นของอาชีพจากการทำงานรับใช้รัฐบาลกองโดมินาส เริ่มทำงานให้กับ ORSTOM (Office de la recherche scientifique et technique outre-mer)⁷ ระหว่างปี 1947 – 1959 (Coiffier 2011, 455) ความเป็นนักชาติพันธุ์วรรณาของกองโดมินาสนั้นซับซ้อนพอๆ กับการเป็นลูกผสมเลือดผสมในตัวของเขาปริญญาบัตรใบแรกของกองโดมินาสนั้นไม่ใช่ปริญญาทางชาติพันธุ์วิทยาหรือมานุษยวิทยา หากแต่เป็นปริญญาทางศิลปะและกฎหมายจากฮานอयीปี 1943 ในปี 1946 หลังจากที่กองโดมินาสได้มีโอกาสเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ Musée de l'Homme เขาได้ตัดสินใจเรียนปริญญาตรีอีกใบทางชาติพันธุ์วิทยาที่มหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ ซึ่งที่นั่นกองโดมินาสได้ศึกษาวิชาชาติพันธุ์วิทยากับมาร์เซล กรีโอล (Marcel Griaule 1898-1956) ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของบิดาแห่งวิชามานุษยวิทยาสำนักฝรั่งเศส มาร์เซล โมสส์ (Marcel Mauss 1872-1950) (Jammes 2011, 1) จึงไม่แปลกใจว่า มโนทัศน์ทางมานุษยวิทยาว่าด้วยระยะทางสังคมของกองโดมินาสจึงได้รับอิทธิพลทาง

réalité indigène plus grande que tout ce qui avait été tenté précédemment. (Lévi-Strauss, 1960 : 113)

⁷ ชื่อภาษาอังกฤษคือ Office of Scientific and Technical Research Overseas ก่อตั้งขึ้นในยุคล่าอาณานิคมปี 1943 ภายใต้ชื่อ Office de la recherche scientifique coloniale (ชื่อภาษาอังกฤษคือ the Office of Scientific Research colonial : ORSC) ปัจจุบันคือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา (Institut de recherche pour le développement : IRD)

ความคิดเรื่องข้อเท็จจริงทางสังคมโดยรวม (fait social total / total social fact) ของมาร์เซล โมสส์อยู่ไม่น้อย

หลักการทางมานุษยวิทยาที่สำคัญของกองโดมินาสที่มักถ่ายทอดสู่ลูกศิษย์ประกอบด้วย หนึ่ง ต้องรู้ภาษา (ของกลุ่มคนที่เรากำลังศึกษา) สอง การเลือกภาคสนาม สาม ต้องมีความรู้แบบสหวิทยาการกล่าวคือต้องมีความรู้เป็นอย่างดีอย่างน้อยสองแขนง และสี่ ไม่เห็นด้วยกับการฝึกใช้ทฤษฎีระดับมหภาคกับกรณีศึกษาแบบไม่ลงตัว (Baffie, 2011: 3) มานุษยวิทยาสำนักฝรั่งเศสแบ่งเรียกและให้ความหมายคำสามคำคือ Ethnographie, Ethnologie, Anthropologie ตามขั้นตอนการวิจัยที่แตกต่างกัน กองโดมินาสเองไม่เคยเรียกตัวเองว่าเป็นนักมานุษยวิทยา หากแต่ภูมิใจและเรียกตัวเองเสมอๆ ว่าเขาเป็นแค่นักชาติพันธุ์วรรณา (Je ne suis rien d'autre qu'un ethnographe) ฉะนั้นไม่เป็นอะไรทั้งนั้นนอกจากนักชาติพันธุ์วรรณา เป็นคำประกาศของกองโดมินาสในโอกาสที่เขาบรรยายพิเศษที่สมาคมมานุษยวิทยาอเมริกันในปี 1972 ในความคิดของกองโดมินาส การยอมรับว่าเขาเองเป็นเพียงแค่นักชาติพันธุ์วรรณานั้น ไม่ใช่การถ่อมตัวเกินไป และก็ไม่ใช่การแสดงเจตนาต่อต้านทฤษฎี หัวใจหลักของงานชาติพันธุ์วรรณาที่กองโดมินาสยึดถือและเน้นย้ำกับลูกศิษย์อย่างมากคือ ภาคสนาม (terrain) หรือคำว่า field ในภาษาอังกฤษ สำหรับกองโดมินาส การทำงานภาคสนามเปรียบเสมือนคำศัพท์ภาษาฝรั่งเศส คำหนึ่งคือ rite de passage ที่หมายถึงการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ในชีวิตของมนุษย์ที่แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านช่วงชีวิตในขั้นตอนสำคัญๆ ต่างๆ เช่น พิธีกรรมตอนทารกเกิดใหม่ พิธีกรรมตอนแต่งงาน พิธีกรรมตอนเจ็บป่วย พิธีกรรมตอนตาย กองโดมินาสใช้คำนี้เพื่อเปรียบกับชีวิตของนักชาติพันธุ์วิทยา นักมานุษยวิทยา ว่า ภาคสนามเป็นทั้งห้องแล็บและเป็นทั้งการปฏิบัติพิธีกรรม เพราะมันจะสามารถเปลี่ยนผ่านชีวิตของปัจเจกบุคคลคนหนึ่งให้กลายเป็นนักมานุษยวิทยาที่แท้จริงได้

กองโดมินาสให้ความสำคัญกับภาคสนามและข้อมูลที่เก็บได้จากภาคสนามซึ่งเราอาจจะต้องใช้ความอดทนเป็นเวลานานกว่าจะได้มันมา ใน

ขณะเดียวกันต้องใช้ช่วงเวลาที่ยาวนานดังกล่าวในการเรียนภาษาถิ่น กองโดมินาสให้เหตุผลว่า นักชาติพันธุ์วิทยา นักมานุษยวิทยาต้องมีความสามารถในการเข้าใจสิ่งที่ผู้คนสนทนากันได้ ต้องสามารถตอบคำถามได้ และต้องสามารถตั้งคำถามได้ด้วย สำหรับกองโดมินาสแล้ว นักชาติพันธุ์วรรณาที่ยิ่งใหญ่นั้นหายากยิ่งกว่านักทฤษฎีที่ยิ่งใหญ่เสียอีก (Pottier, 2013 : 29)

ทำไมถึงเป็นระยะทางสังคม ไม่ใช่พื้นที่ทางสังคม?

Space social หรือ Social espace เป็นมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยาที่กองโดมินาสสร้างขึ้นจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ผ่านการทำงานภาคสนามมาทั้งชีวิต ถูกเผยแพร่ครั้งแรกในวิชาสัมมนา⁸ราวๆ ปี ค.ศ.1970 และตีพิมพ์เป็นหนังสือในปี ค.ศ.1980 กองโดมินาสให้คำนิยามมโนทัศน์ระยะทางสังคมนี้ว่าคือ *ระยะทางที่ถูกกำหนดโดยระบบทั้งหมดของความสัมพันธ์ซึ่งเป็นลักษณะของกลุ่มที่ถูกศึกษา*⁹ (Condominas, 1990: 52) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนขออธิบายเพิ่มเติมเพื่อขยายการแปลไทยที่ได้ทำไว้อย่างดีแล้วว่า ระยะทางสังคมในที่นี้ คือ ระยะ (ครอบคลุมทั้งพื้นที่และเวลา) ที่ถูกกำหนดไว้ด้วยระบบความสัมพันธ์ย่อยๆ¹⁰ ซึ่งระบบความสัมพันธ์ย่อยๆ นี้รวมกันเรียกว่าระบบทั้งหมดของความสัมพันธ์ ซึ่งสิ่งนี้เองคือคุณลักษณะของกลุ่มคนที่ถูกศึกษา

⁸ เป็นวิชาสัมมนาที่จัดขึ้นโดย CeDRASEMI (เซดราเซมิ) ทุกวันอังคารเช้า ต่อมาพัฒนาเป็นบทความตีพิมพ์ในวารสาร ASEMI 8:2 ปี 1977 และถูกตีพิมพ์อีกครั้งในหนังสือ Espace social. A propos de l'Asie du Sud-Est ปี 1980

⁹ ประโยคภาษาฝรั่งเศสคือ L'espace social est l'espace déterminé par l'ensemble des systèmes de relations, caractéristique du groupe considéré. (Condominas, 2006 : 14) ปรากฏในปาฐกถาเรื่อง Espace social แปลเป็นภาษาไทยโดยลูกศิษย์ของกองโดมินาสผู้วัยขงมสองท่านคือ ดร.สุมิตรา บัฟพี และ คุณชัชฎา รัตนสมหาร (Condominas, 1990) ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนขอคงไว้ซึ่งรูปแบบการแปลเป็นภาษาไทยตามของเดิมทุกประการ

¹⁰ โปรดดูหัวข้อถัดไปเรื่อง พหุสัมพันธ์ก่อเกิดเป็นระยะทางสังคม

การแปลความหมายคำว่า espace ในภาษาฝรั่งเศส หรือ space ในภาษาอังกฤษเป็นคำว่า “ระยะ” ในภาษาไทยนี้ถูกเสนอต่อกองโดมินาส โดย ฌอง บัฟฟี นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ท่ามกลางความไม่เห็นด้วยต่อการแปลคำว่า espace ว่า “ระยะ” แต่ไม่ใช่คำว่า “พื้นที่” ซึ่งดูน่าจะตรงตัวกับคำว่า space ในภาษาอังกฤษมากกว่า อย่างไรก็ตาม กองโดมินาสเห็นชอบให้ใช้การแปลคำว่า espace ว่า “ระยะ” และ espace social ว่า “ระยะทางสังคม” ดังที่ปรากฏชัดเจนถึงความเห็นชอบนี้ด้วยการที่กองโดมินาสได้ปาฐกถาเรื่อง Espace social ไว้เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2527 ณ มหาวิทยาลัยมหิดล

ความจริงแล้วในตอนแรกก่อนการตัดสินใจใช้คำว่า “ระยะ” แทนคำว่า “พื้นที่” นั้น กองโดมินาสเองก็รู้สึกลังเลใจเช่นกัน เพราะไม่มั่นใจว่าควรใช้คำไทยว่าอย่างไร ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า espace ในความคิดของกองโดมินาสนั้นมีได้หมายถึงเพียงแค่พื้นที่ แต่ยังมีนัยยะของเวลาด้วย การใช้คำว่า “ระยะ” ในภาษาไทยจึงดูเหมือนครอบคลุมคำว่า espace ของกองโดมินาสได้มากกว่าคำว่า “พื้นที่” เพราะสามารถเป็นได้ทั้งระยะเวลา (นัยยะของเวลา) และระยะทาง (นัยยะของพื้นที่) คำว่า espace social จึงสามารถอนุมานได้ทั้งระยะเวลาทางสังคม และระยะทางทางสังคม

กองโดมินาสเริ่มต้นใช้คำว่า espace เป็นครั้งแรกในการทำงานภาคสนามที่สามในชีวิตที่มาดากัสการ์ และผลิตผลงานที่ชื่อว่า Fokon'olona et collectivités Rurales en Imerina (1960) ในการศึกษาชาวมนังการ์ในช่วงแรกนั้น กองโดมินาสใช้คำว่า espace socio-politique (socio-political space) จนกระทั่งตัดสินใจใช้คำว่า espace social ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 1970

‘พื้นที่’ ในนานาทศนะที่มีอิทธิพลต่อระยะทางสังคมของกองโดมินาส

Espace หรือ space หรือ ระยะ ในทัศนะของกองโดมินาสนั้นก่อรูปขึ้นมาด้วยอิทธิพลทางความคิดจากนักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักภูมิศาสตร์หลายท่านไม่ว่าจะเป็น เอมีล ดูร์ไกม์ (Emile Durkheim),

มาร์เซล โมสส์ (Marcel Mauss), โคลด เลวี-สโตรส (Claude Lévi-Strauss), อองเดร เลอรัว-กูร์ออง (André Leroi-Gourhan), เรมงด์ เลอ ดรู (Raymond Ledrut), อองรี เลอแฟรบเวอริ (Henri Lefèbvre) และ อีวาน พริทชาร์ด (Evans-Pritchard) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคำว่า espace ในนิยามของหลายท่านที่กล่าวมาข้างต้นนั้นไม่ได้มีความหมายเหมือนอย่าง espace ของกองโตมินาส ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจึงขอใช้คำไทยว่า “พื้นที่” เพื่อหมายถึง espace แทนคำว่า “ระยะ”

เอมิล ดูร์ไกม์กล่าวถึงคำว่า espace ไว้ว่าคือ หนึ่งในหลายๆ ประเภท พื้นฐานที่ใช้การทำความเข้าใจ พื้นที่ต้องสัมพันธ์กับเวลาเสมอ งานต้นทางของ ดูร์ไกม์จริงๆ จะพบแต่คำว่า เวลาทางสังคม (temps social / social time) แต่กองโตมินาสยืมคำว่า espace ของดูร์ไกม์มาใช้โดยไม่ได้ยึดความหมายดั้งเดิมของดูร์ไกม์และเติมคำว่า social ต่อด้านหลังจนเป็นคำว่า espace social นอกจากนี้กองโตมินาสยังไม่ได้รับอิทธิพลจากนักมานุษยวิทยาชื่อดังอย่างโคลด เลวี-สโตรสทั้งแนวคิดเรื่องพื้นที่และเรื่องระบบย่อยๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

โคลด เลวี-สโตรส (Claude Lévi-Strauss) อธิบายว่า ทุกวัฒนธรรมสามารถพิจารณาเปรียบเทียบได้ประหนึ่งกับการรวมกันของระบบสัญลักษณ์ย่อยๆ หลายระบบ ในลำดับขั้นแรกซึ่งจัดวางอยู่ในภาษา กฎที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงาน ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ ศาสนา ทุกระบบย่อยๆ นี้ต่างก็มีเป้าหมายในการเผยให้เห็นถึงความเป็นจริงทางกายภาพและความเป็นจริงทางสังคม และเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ความเป็นจริงทางกายภาพและความเป็นจริงทางสังคมร้อยรัดต่อกันและกัน และนอกจากนี้ ยังเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบสัญลักษณ์ย่อยๆ นั้นด้วย ในแต่ละระบบจะมีสภาพเงื่อนไขในการทำหน้าที่เฉพาะแตกต่างกัน ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ ประวัติศาสตร์จะทำให้ทราบว่าในระบบย่อยๆ ดังกล่าวมีส่วนประกอบที่ได้มาจากต่างถิ่น นั้นแสดงให้เห็นถึงการฟุ้งฟิงของสังคมหนึ่งต่อสังคมอื่น และแสดงให้เห็นถึงจังหวะของการวิวัฒนาการไม่เท่าเทียมกันของแต่ละระบบย่อยๆ นั้น

ดังนั้น ในกาลเวลาและในพื้นที่ สังคมหนึ่งจะถูกทำให้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอีกสังคมหนึ่ง และ ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐภายนอก (Lévi-Strauss, 2001 : XIX-XX)

“พื้นที่” ขององเดร เลอรัว-กูร์ออง (André Leroi-Gourhan) นั้นมีหน้าที่เป็นพื้นที่อาศัย พื้นที่ของเลอรัวกูร์อองจึงมีความหมายใกล้เคียงกับพื้นที่ของสถาปนิก หรือนักภูมิศาสตร์ พื้นที่ในฐานะที่เป็นพื้นที่อาศัยนี้มีความยึดโยงกับระบบสังคม กล่าวคือ ที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่อาศัยนี้คือสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมของระบบสังคม ผังการตั้งบ้านเรือนบ่งชี้ถึงการแบ่งแยกครัวเรือนแบ่งแยกกลุ่มตามลักษณะภูมิศาสตร์ พื้นที่ในลักษณะที่เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยนี้ใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่องพื้นที่ทางสังคม จากผลงานชื่อว่า *L'espace social de la ville: problèmes de sociologie appliquée à l'aménagement urbain* (1968) ของเรมงด์ เลอดรู (Raymond Ledrut)¹¹ เมืองในความหมายของเลอดรูคือพื้นที่ของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในประชากรกลุ่มต่างๆ และระหว่างกลุ่มเหล่านั้นกับสภาพแวดล้อม และในท้ายที่สุด ภายใต้เวลาที่ไม่สิ้นสุดนี้จะสร้างปรากฏการณ์แบบเมืองให้เป็นที่ตั้งความเป็นจริงทางสังคมหนึ่งและให้เป็นที่ตั้งภูมิประเทศหนึ่งๆ ส่วนองรี เลอแฟรบเวอว์ (Henri Lefebvre) ในงานชื่อว่า *La production de l'espace* (1974) มีการใช้คำว่า *espace social* ในหลายจุด อย่างไรก็ตาม ความหมายและแนวทางการใช้มโนทัศน์ดังกล่าวนั้นจะแตกต่างจากของกองโดมินาส กล่าวคือ *espace social* ของเลอแฟรบเวอว์นั้นถูกพัฒนาในเชิงทฤษฎีเพื่อหมายถึงสังคมอุตสาหกรรมร่วมสมัย แต่ *espace social* ของกองโดมินาสนั้นถูกพัฒนาขึ้นจากการศึกษาสังคมในยุคก่อนทุนนิยม อย่างไรก็ตาม เลอแฟรบเวอว์ได้กล่าวถึงสิ่งที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งกองโดมินาสก็ได้กล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ แม้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของเลอแฟรบเวอว์นั้นจะเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่

¹¹ Raymond Ledrut (1919-1987) เป็นนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ผลงานถูกจัดให้อยู่ในสาขาสังคมวิทยาเมือง โดยเขาพยายามจะอธิบายให้เห็นความแตกต่างในแนวทางแบบภูมิศาสตร์และแบบสังคมวิทยาในการศึกษาเมือง

เกิดต่อเนื่องจากการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (เจ้าของที่ดิน เป็นต้น) และพลังในการผลิตตามอย่างแนวทางแบบมาร์กซิสต์

อีวาน พริทชาร์ด (Evans-Pritchard) ในแง่ของการอธิบายมโนทัศน์เรื่องระยะทางสังคมโดยคำนึงถึงความคิดเรื่องของเวลานี้ นับว่ากองโดมินาสได้รับอิทธิพลจากงานเรื่อง The Nuer ของ Evans-Pritchard (1940) เป็นอย่างมาก สถานะของ พริทชาร์ดกับกองโดมินาสนั้นมีบางอย่างคล้ายกัน กล่าวคือ เป็นนักมานุษยวิทยามืออาชีพที่ถูกส่งลงภาคสนามเพื่อศึกษาวัฒนธรรมของคนต่างถิ่นโดยรัฐบาลในยุคอาณานิคม พริทชาร์ดนั้นมีการอบความคิดเรื่องเวลาพื้นที่ในการศึกษาชาวนูเออร์ภายใต้แนวคิดเรื่อง oecology (หรือ ecology) ซึ่งกองโดมินาสเองก็ศึกษาสังคมของชาวมนงการโดยคำนึงถึงเรื่องนี้เวศวิทยา โดยอธิบายว่า นิเวศวิทยาคือ ส่วนประกอบของเวลาและพื้นที่ อันเป็นฐานสำคัญในการสร้างระยะทางสังคม เพราะ หนึ่ง ระบบนิเวศให้ทรัพยากรแก่ชีวิตของมนุษย์ได้พึ่งพิง และให้กลุ่มมนุษย์ดำรงอยู่ได้ สอง ระบบนิเวศกำหนดจังหวะแห่งฤดูกาล (Condominas, 2006: 20)

จากข้อเท็จจริงทางสังคมแบบโดยรวม (fait social total/total social fact) ของมาร์เซล โมสส์ สู่วาระทางสังคม (espace social/social space) ของกองโดมินาส

มโนทัศน์เรื่องระยะทางสังคมของกองโดมินาสได้รับอิทธิพลทางความคิดเป็นหลักจากบิดาแห่งวิชามานุษยวิทยาสำนักฝรั่งเศสอย่าง มาร์เซล โมสส์ ในเรื่องข้อเท็จจริงทางสังคมโดยรวม (fait social total/total social fact) ระยะทางสังคม คือ การรวมกันของ 'fact' อันมากมาย ในหนึ่งระยะทางสังคมจะประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยๆ ซึ่งต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และประกอบกันขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์หนึ่งหรือองค์รวมของระบบความสัมพันธ์ย่อย (Condominas, 2006: 7)

ความเป็นโดยรวม (totality) นี้ถูกกล่าวถึงครั้งแรกในงานเขียนร่วมระหว่าง เอมีล ดูร์ไก้มกับมาร์เซล โมสส์ ในงานชื่อว่า De quelques formes

primitives de classification (หรือ Primitive Classification ในภาษาอังกฤษ) ว่า “ถ้าความเป็นโดยรวมของสิ่งๆ หนึ่งนั้นเปรียบได้กับระบบหนึ่ง ระบบ ความเป็นสังคมก็คงเปรียบได้กับสิ่งๆ นั้น สังคมเป็นทั้งหมด หรือ เป็นทั้งหมดแบบเป็นหนึ่งเดียวเพราะต่างก็สัมพันธ์กันเป็นหนึ่ง...” (Durkheim and Mauss, 1901-1902: 68) จากงานชิ้นนี้ทำให้มาร์เซล โมสส์ ต่อยอดความคิดในงานของเขาขึ้นมาเรื่อง *Essai sur le don: Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques* (หรือ *An essay on the gift: the form and reason of exchange in archaic societies* ในภาษาอังกฤษ)¹² ซึ่งได้นำเสนอแนวคิดเรื่องข้อเท็จจริงทางสังคมแบบโดยรวม (fait social total) คำว่า “ข้อเท็จจริง (fait social/social fact)” นี้ถูกใช้แทน บางครั้งด้วยคำว่า ปรากฏการณ์ (phenomenon) สำหรับโมสส์ การให้ก็คือ ข้อเท็จจริงทางสังคมหรือปรากฏการณ์แบบหนึ่ง การที่ข้อเท็จจริงนี้เป็นแบบ “โดยรวม” นั้นหมายความว่า รวมเอาทั้งด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ ศาสนา สุนทรียศาสตร์ สันฐานวิทยา และอื่นๆ (Mauss, 1950: 147 อ้างใน Damisch, 2008:197) กล่าวลงในรายละเอียดคือว่า มาร์เซล โมสส์พยายามจะทำให้ “การให้” นี้ถูกอธิบายแบบเป็นรูปธรรมโดยอาศัยกลไกหลักของความสมานฉันท์ นั่นคือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หรือ การแลกเปลี่ยนกัน โดยการวิเคราะห์ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและพยายามอธิบายเรื่องดังกล่าวแบบองค์รวม เปรียบเหมือนกับการตั้งก้อนหินออกมาหนึ่งก้อนจากหลายๆ ก้อนที่รวมกันสร้างเป็นสังคม สังคมนั้นไม่ใช่การรวมของกลุ่มคนที่มีความเหมือนกัน หากแต่เป็นความเป็นจริงที่ซับซ้อนหลากหลาย กลุ่มใหญ่กลุ่มย่อยในสังคมต่างอยู่ปะปนกัน ทับซ้อนกัน ผสมกัน การประสานกันทางสังคม (social cohesion) จึงไม่สามารถมองเห็นได้จากเพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (จากเพียงภาษาคำนิยม หรือ ประเพณี) แต่การประสานทางสังคมยังมองเห็นได้จากการ

¹² ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสาร *Année Sociologique* ปี 1923-1924 ต่อมาบทความหลายชิ้นของ มาร์เซล โมสส์ถูกรวบรวมตีพิมพ์ในหนังสือชื่อว่า *Sociologie et anthropologie* ปี 1950 และถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี 1954 โดย Ian Cunnison

แลกเปลี่ยนกันและทั้งหมดทั้งมวลที่อยู่ในพันธะสัญญาที่ตกลงกันได้ไว้ สรุปคือ การให้ไม่ใช่เป็นไปเพื่อแค่เหตุผลทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่แค่ความสัมพันธ์ทางการค้า ไม่ใช่แค่การคำนวณประโยชน์ที่จะได้รับ แต่มันมักประกอบไปด้วยเหตุผลเชิง การเมือง เชิงอารมณ์เสมอ อย่างเช่นการใช้จ่ายเพื่อใช้จ่ายแบบไร้เหตุผลใดๆ เป็นต้น (Fournier, 1995: 66)

ดังนั้น คำว่า “ทั้งหมด” หรือ “โดยรวม” ของโมสส์จึงคือ ทั้งหมดของ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยๆที่มีหน้าที่ จึงเป็นที่มา ของคำว่า ข้อเท็จจริงทางสังคมแบบโดยรวม (fait social total) กองโดมินาส นำแนวคิดนี้มาปรับใช้จนเป็นมโนทัศน์เรื่องระยะทางสังคม ซึ่งมีจุดเน้นที่คำว่า ความสัมพันธ์ (relations) ระบบความสัมพันธ์ (systems of relations) ซึ่งคำว่าระบบความสัมพันธ์นี้เองที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นโดยรวมที่ได้รับอิทธิพลมาจากดูร์ไกม์และโมสส์

สรรพสามของกองโดมินาสคือระยะทางสังคม

กองโดมินาสตกผลึกแนวคิดเรื่องระยะทางสังคมที่ละเล็กละน้อยจาก การทำงานภาคสนามในหลายๆ ที่ แม้ว่ากองโดมินาสจะเป็นที่รู้จักจากผลงาน ภาคสนามที่หมู่บ้าน Sar Luk ในที่ราบสูงกลางแห่งประเทศเวียดนาม แต่สนาม ของกองโดมินาสนั้นไม่ได้มีเพียงที่ประเทศเวียดนามเท่านั้น กองโดมินาสยัง ทำงานภาคสนามในประเทศโตโกและประเทศมาดากัสการ์ สำหรับภาคสนามใน ประเทศเวียดนามนั้น กองโดมินาสศึกษาชาวมงนงการ์ (Mnong Gar) ช่วงปี ค.ศ. 1948 ในพื้นที่ที่ราบสูงตอนกลางของประเทศเวียดนาม กองโดมินาสจัดประเภทชาวมงนงการ์ว่าเป็นกลุ่มที่เรียกว่า โปรโตแองโดจีนัว (Proto-Indochinois) กองโดมินาสอธิบายว่าชาวมงนงการ์ถือเป็นชนพื้นเมือง ดั้งเดิมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวมงนงการ์อาศัยอยู่ในโซนที่ราบสูง ซึ่งคาบเกี่ยวชายแดนเวียดนามและกัมพูชา ในอดีตถือเป็นพื้นที่ที่เข้าถึงได้ยาก ยิ่งของชนพื้นราบ ภาษาของชาวมงนงการ์อยู่ในตระกูลมอญขแมร์ ชาวมงนงการ์ ทำเกษตรกรรมแบบกึ่งเร่ร่อนเพราะปลูกข้าวสลับกับการเผาแผ้วถางพื้นที่ป่า ใหม่ๆ ชาวมงนงการมีวิถีชีวิตขึ้นอยู่กับวัฏจักรรอบปีเพาะปลูก งานชาติพันธุ์

วรรณานี้ของกองโดมินาสจึงศึกษาติดตามกรอบปีเกษตรกรรมของชาวมนงการ์ กองโดมินาสสรุปว่า ระยะทางสังคมของชาวมนงการ์เป็นระยะทางสังคมอย่างแคบ (un espace social restreint / restricted social space) กล่าวคือ พื้นที่ของชาวมนงการ์นั้นมีขอบเขตอย่างชัดเจน แม้จะเปลี่ยนพื้นที่อาศัยใหม่อยู่เสมอเนื่องจากต้องหาพื้นที่ป่าเพื่อกิน (เผา) และเพาะปลูก แต่ระยะทางสังคม (ระยะเวลา+ระยะทาง) ของชาวมนงการ์จะมีขอบเขตสุดแคบในหมู่บ้านของตนเอง นอกเขตของหมู่บ้านไปแล้ว ชาวมนงการ์จะถือว่าได้เข้าไปในเขตของคนต่างถิ่นซึ่งบางครั้งก็ข้ามเขตไปเหยียดแกกบางครั้งก็ข้ามเขตไปเหยียดศัตรู เขตแดนของชาวมนงการ์จะถูกกำหนดไว้อย่างครอบคลุมการกินป่าที่จะมีขึ้นทุกๆ ปี โดยปกติชาวมนงการ์จะไม่เพาะปลูกบนพื้นที่เดิมซ้ำสองปี และชาวมนงการ์จะไม่ตั้งถิ่นฐาน (ซึ่งเรียกว่า *mgool*) ภายในขอบเขตของหมู่บ้านเดิมอย่างนั้นเกิน 7 ปี (Condominas, 1983a: 16, 20) วัฒนธรรมของชาวมนงการ์ถูกกำหนดด้วยระยะทางสังคม (ทั้งพื้นที่และเวลา) เพราะพื้นที่ป่าที่ชาวมนงการ์กิน (เผา) เพื่อเพาะปลูกนั้นจะบ่งบอกถึงเวลาหรือฤดูกาลเพาะปลูก กล่าวคือเมื่อถึงฤดูกาลเกี่ยวข้าวแล้ว นั่นเป็นสัญญาณของการเตรียมหาพื้นที่ป่าใหม่เพื่อเผาและแผ้วถางเพื่อปลูกข้าวในฤดูกาลเพาะปลูกถัดไป

นอกจากพื้นที่ป่าที่ถูกกินที่สัมพันธ์กับฤดูกาลเพาะปลูกจะอธิบายระยะทางสังคมของชาวมนงการ์แล้ว เรื่องเขตแดนของหมู่บ้านและเรื่องทิศก็เป็นอีกเรื่องที่สำคัญในการทำความเข้าใจระยะทางสังคมของชาวมนงการ์ ต้นไม้ลำธาร ทางเดินหรือสิ่งใดก็ตามที่ปรากฏในพื้นที่สามารถบ่งบอกได้ถึงเขตแดนของชาวมนงการ์ ซึ่งชาวบ้านจะรู้กันว่าเขตแดนของหมู่บ้านนั้นสิ้นสุดตรงที่ใดอย่างไรก็ดี สิ่งที่บ่งบอกถึงเขตแดนของหมู่บ้านนั้นไม่ได้มีหน้าที่แค่ในเชิงภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่ในเชิงจิตวิญญาณด้วย เพราะในพื้นที่ชายแดนนั้นจะมีวิญญาณสถิตย์อยู่ซึ่งวิญญาณนี้มีความสัมพันธ์เชิงพิธีกรรมกับพอมดหมอผีของหมู่บ้านที่มีหน้าที่รักษาโรคภัยไข้เจ็บแก่ชาวมนงการ์ สำหรับเรื่องทิศนั้น ชาวมนงการ์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับจุดทิศหลักสี่จุดอย่างที่แสดงในเข็มทิศ (cardinal point) หากแต่พวกเขาให้ความสำคัญกับต้นน้ำและปลายน้ำ

ของแม่น้ำ Daak Kroong ที่ไหลผ่านดินแดนการจากฝั่งตะวันออกไปสู่ฝั่งตะวันตก (Condominas, 1983a: 20)

พระอาทิตย์และพระจันทร์ก็บ่งบอกระยะเวลาทางสังคมสำหรับชาวมนงาร์ พระอาทิตย์บอกถึงการเดินของเวลาประจำวัน พระจันทร์เต็มดวงบ่งบอกถึงช่วงเวลารุนแรงของเดือนที่ห้ามชาวมนงาร์ทำการเกษตร ชาวมนงาร์มีความคิดเรื่องเวลาในรอบหนึ่งปีเท่ากับสิบสองเดือนของพระจันทร์ ซึ่งพวกเขาเรียกว่า *khee* หมายความว่าถึงได้ทั้ง พระจันทร์ และ เดือน ในแต่ละเดือนจะกำกับด้วยตัวเลขแต่จะไม่มีชื่อเรียกประจำเดือน การเริ่มต้นนับเดือนที่หนึ่งนี้ยังมีความไม่แน่ชัดในหมู่ชาวมนงาร์ด้วยกันเอง บ้างก็นับเดือนแรกสอดคล้องกับกิจกรรมการเกษตรนั่นคือ การแผ้วถางป่า บ้างก็นับเดือนแรกเมื่อหว่านเมล็ดพืช อย่างไรก็ตาม โดยพื้นฐานแล้ว ชาวมนงาร์จะแบ่งรอบหนึ่งปีออกเป็นช่วงเวลาต่างๆ โดยขึ้นกับสองปัจจัยหลักๆ ปัจจัยที่หนึ่ง คือ ภูมิอากาศ หรือ ฤดู (*dööm*) ฤดูแล้งจะเริ่มต้นในกลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนพฤษภาคม และ ฤดูฝนจะเริ่มต้นในกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนพฤศจิกายน ปัจจัยที่สอง คือ การทำการเกษตร ซึ่งแบ่งช่วงตั้งแต่การแผ้วถางไปจนถึงการเก็บเกี่ยว (Condominas, 1983a: 21)

ในช่วงปี ค.ศ. 1955 กองโดมินาสทำงานภาคสนามที่มาดาร์กัสการ์ และยังคงเป็นนักชาติพันธุ์วรรณาที่ทำงานให้รัฐบาลฝรั่งเศสในช่วงอาณานิคม เช่นเดียวกับภาคสนามที่ประเทศเวียดนาม ผลงานเรื่อง *Fokon'olona et collectivités rurales en Imerina* คือการศึกษาสถาบันหนึ่งที่ก่อรูปขึ้นมาบนฐานของความเป็นเครือญาติในพื้นที่ที่เรียกว่า Imerina ซึ่งเป็นพื้นที่ราบสูงหนึ่งในมาดาร์กัสการ์ ในนามของรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศส กองโดมินาสต้องศึกษาถึงหน่วยการปกครองดั้งเดิมที่อยู่ในพื้นที่ที่รัฐบาลฝรั่งเศสต้องการเข้าไปจัดตั้งการปกครองส่วนชนบทพื้นเมือง (*collectivités autochtones rurales*: CAR) และ ชุมชนชนบทพื้นเมืองที่ทันสมัย (*communautés rurales autochtones modernisés* : CRAM) ทั้ง CAR และ CRAM นี้ จะเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นแบบใหม่ที่อาณานิคมฝรั่งเศสจะนำไปใช้กับพื้นที่มาดาร์กัสการ์ ซึ่งจะ

ละเลยสถาบันพื้นฐานดั้งเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ กองโดมินาสค้นพบว่าในพื้นที่ Imerina นี้ มีสถาบันพื้นฐานดั้งเดิมที่เป็นระบบการบริหารแบบโดยตรงอยู่ ซึ่งเรียกว่า Fokon'olona หมายถึง การรวมตัวของผู้คนหรือชุมชนชาวพื้นเมือง มาดาร์กัสการ์ (คำว่า foko หมายถึง clan กลุ่ม เผ่าพันธุ์) Fokon'olona จึงไม่ใช่แค่สถาบันในระดับหมู่บ้าน หากแต่เป็นสถาบันที่มีโครงสร้างแบบเครือญาติ เป็นระบบเครือญาติที่อยู่บนฐานของความเป็นเผ่าพันธุ์อีกที งานของ กองโดมินาสคือการทำความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า Fokon'olona และตอบโจทย์ ออกมาให้ได้ว่า จะเชื่อมต่อการปกครองส่วนท้องถิ่นแบบใหม่อย่าง CAR และ CRAM ได้อย่างไร ซึ่งกองโดมินาสเสนอคำตอบว่า การปกครองส่วนท้องถิ่นแบบ สมัยของใหม่ของอาณานิคมฝรั่งเศสนั้นต้องสามารถทำหน้าที่ในการเสนอแนะ เทคนิคในการผลิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือต้องสามารถเสนอแนะเทคนิคทาง เศรษฐกิจที่เร่ง การพัฒนาในภูมิภาคนี้ งานเรื่อง Fokon'olona et collectivités rurales en Imerina นี้มีส่วนในการพัฒนาแนวคิดเรื่อง ระยะทางสังคม แม้คำว่า Fokon'olona จะแปลว่ากลุ่มของผู้คน แต่ในการ รวมกลุ่มของผู้คนนี้มีความคิดเรื่องพื้นที่เข้ามาอธิบาย เพราะเป็นกลุ่มของผู้คน ในพื้นที่หนึ่ง ชุมชนหนึ่ง ที่ไม่ได้ยึดโยงกันด้วยฝ่ายปกครองเท่านั้น หากแต่ยัง ผูกพันกันไว้ด้วยความเป็นเครือญาติหรือความเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกันซึ่งอาศัยการ สืบเชื้อสายทางบิดาในการรวมคนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน ทายาทที่ สืบบรรพบุรุษเดียวกันจะมีหลุมฝังศพบรรพบุรุษเป็นเสาหลักทางจิตวิญญาณที่ ทำให้กลุ่มประสานเข้าหากัน

ในช่วงราวๆ ปี ค.ศ. 1970 กองโดมินาสเริ่มสนใจภาคอีสานของ ประเทศไทยและลงภาคสนามเพื่อเยี่ยมลูกศิษย์ในที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ครั้งแรก อย่างไม่รู้ก็ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในความสนใจมีใจจำกัดอยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน เท่านั้น แต่ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอีกไม่ว่าจะเป็นชาวเย้า ลัวะ ลีซู มอแกน¹³ ชาวก

¹³ ในปี 1974 กองโดมินาสลงเยี่ยมลูกศิษย์ที่ภาคสนามในประเทศไทย มาเลเซีย ลาว และญี่ปุ่น ลูก ศิษย์ที่ศึกษาชาวมอแกนในภาคใต้ของประเทศไทยและประเทศพม่ามีชื่อว่า Pierre Ivanoff (1924-

เป็นต้น การศึกษาประเทศไทย¹⁴ และลาวในยุคเริ่มแรกนี้ดำเนินการภายใต้ศูนย์การศึกษาและเอกสารเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และโลกอินซูลินเดียน (Centre d'Etudes et de Documentation sur l'Asie du Sud-Est et le Monde Insulindien หรือที่เรียกว่า CeDRASEMI เซตราเซมิ โดยการลงนักวิจัยของศูนย์ลงภาคสนามยังประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยกตัวอย่างเช่น ระหว่างปี 1964-1970 เซตราเซมิส่งนักวิจัยลงภาคสนามทั้งหมด 38 คน เพื่อบรรจุ 53 ภารกิจ ในประเทศลาวตอนเหนือ ส่งนักวิจัยที่ชื่อว่า Jacques Lemoine ในประเทศกัมพูชา ส่งนักวิจัยที่ชื่อว่า Marie Martin เป็นต้น ในราวปี 1983-1984 เซตราเซมิส่งนักวิจัยลงศึกษาประเทศไทย 4 คน และประเทศลาว 13 คน ซึ่งหนึ่งใน 13 นี้มีกองโดมินาสอยู่ด้วยผลงานลาวศึกษาของกองโดมินาสที่อาศัยระยะเวลาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่นาน (1959-1961) แต่ไม่เป็นที่แพร่หลายได้ถูกตีพิมพ์ส่วนหนึ่งในปี 2000 โดยนักมานุษยวิทยาลูกศิษย์ของกองโดมินาสชื่อว่า Pierre Le Roux (ปีแอร์ เลอรู) ภายใต้ชื่อ La Plaine de Vientiane. Etude socio-économique และยังมีผลงานลาวศึกษาอีกหลายชิ้นเช่น Note sur le bouddhisme populaire en milieu lao¹⁵ (1968) ในการศึกษาวิจัยที่ประเทศลาวนั้น กองโดมินาสก็ใช้ข้อเท็จจริงจากภาคสนามมาอธิบายเป็นแนวคิดระยะทางสังคมว่า ระยะทางสังคมของลาวนั้นกว้างกว่าระยะทางสังคมแบบนงการ์ของเวียดนาม (ที่มีขอบเขตอยู่แค่

1974) (พ่อของนักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้สืบทอดการศึกษาชาวมอแกนที่ชื่อว่า Jacques Ivanoff) ถูกอุปสรรคโดยโจรสลัดมาเลยในห้วงทะเลของจังหวัดระนอง

¹⁴ ในกรณีของไทยศึกษานั้น งานส่วนมากอยู่ในชุดโครงการวิจัย Project Thai (1978-1983) กองโดมินาสได้ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลัวะ ในปี 1976 ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับวิวัฒนาการระบอบการปกครองไทย (Evolution des systèmes politiques thaïs) ลงในวารสาร Ethnos ฉบับที่ 41 ในปี 1990 ตีพิมพ์งานชื่อว่า From Lawa to Mon, from saa' to Thai

¹⁵ บทความฉบับภาษาอังกฤษที่ถือเป็นฉบับย่อเนื้อหาแล้วคือบทความที่มีชื่อว่า Phiban Cults in Rural Laos in Skinner, G. William and Kirsch, Thomas A. (eds.) Change and persistence in Thai society: Essays honor of Lauriston Sharp. Cornell University Press, 1975.

หมู่บ้าน) ระยะทางสังคมของลาวขึ้นอยู่กับหน่วยการปกครองที่ขยายออกจากหมู่บ้าน จากหน่วยระดับหมู่บ้านขยายเป็นระดับแขวงและระดับประเทศ อารยธรรมที่ราบลุ่มเวียงจันทน์ที่ดูได้จากภาษาเขียนและเทคนิคการผลิตต่างๆ นั้นล้วนแล้วแต่ต้องอาศัย “เวลา” และทั้งจดหมายเหตุและซากปรักหักพังของโบราณสถานเป็นหลักฐานขึ้นดีว่าที่ราบลุ่มนี้เคยมีประชากรจับจองที่ดินและอาศัยกันอยู่อย่างหนาแน่น (Condominas, 2006: 190) ระยะทางสังคม (ระยะเวลาและระยะทาง) ของลาวจึงสามารถอธิบายได้จากเขตการปกครองที่ขยายออกเกินกว่าในระดับหมู่บ้าน และในแต่ละพื้นที่นั้นก็ใช้เวลาในการวิวัฒนาการของอารยธรรม อย่างไรก็ดี ภายใต้ระยะทางสังคมของลาวนี้มีพลวัตและความหลากหลายของความสัมพันธ์ แม้ว่าในระดับประเทศ ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทจะเป็นหลักแต่ในระดับหมู่บ้านกลับพบว่าชาวบ้านยังนับถือผี ด้วยเหตุนี้จึงมีการจัดลำดับชั้นของผีตามอาณาเขต ได้แก่ ผีบ้าน อันเป็นผีที่คุ้มครองระดับหมู่บ้าน และ เป็นผีที่มีศักดิ์ต่ำกว่า ผีเมือง อีกทั้ง เป็นต้น (Condominas, 2006: 191)

พหุสัมพันธ์ก่อเกิดเป็นระยะทางสังคม

ระยะทางสังคมของกองโดมินาสเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ที่หลากหลาย (relations) เป็นความสัมพันธ์ที่ต่างก็พึ่งพาอาศัยกัน เป็นความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การสร้างระบบความสัมพันธ์ (systemes de relations/systems of relations) มนุษย์มีชีวิตอยู่เพราะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ปราศจากการหายใจ ปราศอาหาร มนุษย์ก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ ความสัมพันธ์ในระยะทางสังคมนี้มี 5 ประการหลักคือ

ความสัมพันธ์ที่หนึ่ง ความสัมพันธ์ต่อพื้นที่และต่อเวลา (Relations à l'espace et au temps) พื้นที่และเวลาในทางนิเวศวิทยานั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบพื้นฐานที่เหมือนกับระยะทางสังคม กล่าวคือ พื้นที่นำมาซึ่งทรัพยากร ซึ่งทรัพยากรนั้นก็พึ่งพิงอยู่กับชีวิตและการดำรงอยู่ของกลุ่ม ส่วนเวลานั้นทำให้พื้นที่มีชีวิตชีวาด้วยจังหวะแห่งฤดูกาล พื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยของคนบางกลุ่มนั้นขึ้นอยู่กับเวลา เวลาในที่นี้ไม่ใช่เพียงฤดูกาลที่หมายถึงสภาพอากาศ

หากแต่หมายรวมถึงลำดับเวลาที่คนในสังคมได้กำหนดไว้แล้ว ความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่และเวลานั้นแคบและลึก ดังปรากฏอยู่ในหลายวัฒนธรรมเช่น วัฒนธรรมของชาวมนงการที่นับการไหลของเวลาจากพื้นที่ ชาวมนงการจะตั้งชื่อป่าที่จะถูกแผ้วถางและเพาะปลูกทุกปี ในปีเดียวกันนั้น แต่ละหมู่บ้าน (ที่มีเขตแดนต่อกันชัดเจน) ก็จะทำให้ชื่อป่าที่แตกต่างกัน นั่นจะเห็นได้ว่า เวลานั้นยังสอดคล้องกับเรื่องเขตแดนของพื้นที่ทางนิเวศวิทยาซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ภายในระยะทางสังคมอีกด้วย ในความสัมพันธ์ที่หนึ่งที่เป็นความสัมพันธ์ต่อพื้นที่และเวลานี้ (Condominas, 2006: 20-21)

ในการศึกษาระยะทางสังคมของกลุ่มใดๆ นั้นควรจะพิจารณาทั้งจากพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (geographic space) ที่ที่เราจะมองเห็นกิจกรรมของผู้คน และ พื้นที่มายาคติ (mythic space) ในระยะทางสังคมที่มีทั้งองค์ประกอบของพื้นที่และเวลานี้ ในกิจกรรมใดๆ ที่ผู้คนปฏิบัตินั้นก็จะมีจังหวะ (rhythm) ของกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมประจำวันที่กำหนดโดยพระอาทิตย์หรือ กิจกรรมประจำเดือนประจำปีที่กำหนดโดยพระจันทร์ บทบาทของพระอาทิตย์กับพระจันทร์นี้ไม่เพียงกำหนดกิจกรรมของเกษตรกรเท่านั้น หากแต่ดวงดาวบนฟ้านี้ยังมีบทบาทในการกำหนดกิจกรรมของคนเร่ร่อนหรือนักเดินทางอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากนักเดินทาง (ยกตัวอย่างทางทะเล – เน้นโดยผู้เขียน) ที่ต้องอาศัยดวงดาวเป็นตัวกำกับการเดินทาง ด้วยเหตุนี้ดาราศาสตร์และโหราศาสตร์จึงมีความสำคัญไม่น้อยทีเดียวในการก่อรูประยะทางสังคมหนึ่ง (ย่อยๆ) ในระยะทางสังคมใหญ่ๆ (Condominas, 2006: 22)

ความสัมพันธ์ที่สอง ความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อม (Relations à l'environnement) ความสัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยาเป็นหนึ่งในหลากหลายความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดระยะทางสังคม กองโดมินาสรับเอาแนวคิด Antropogeograaphie มาจากเฟรดดริช รัสเซล (Friedrich Ratzel 1844-1904) ที่กล่าวว่า “มนุษยชาตินั้นคือเศษส่วนหนึ่งของโลกนี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับผืนแผ่นดินที่เขามีชีวิตอยู่ สภาพ

อากาศมีส่วนในการก่อรูปร่างบุคลิกลักษณะประจำชาติ และ โครงสร้างทางเศรษฐกิจก็ขึ้นอยู่กับพืชและสัตว์”¹⁶ ระบบนิเวศวิทยามีความสำคัญเพราะนำมาซึ่งปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ วิธีการที่จะทำให้ได้มาซึ่งปัจจัยพื้นฐานนี้ก็มีความสำคัญเช่นกัน แต่เรื่องของวิธีการนี้ไม่ใช่เรื่องของระบบนิเวศวิทยา หากแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรม

คุณภาพของดิน ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ บ่งบอกได้ถึงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จะบ่งบอกว่าอะไรคือส่วนสำคัญของระยะทางสังคมนั้นอยู่ที่ หนึ่ง คำนียามของแต่ละกลุ่มที่เราศึกษา สอง วิธีการที่กลุ่มที่เราศึกษาใช้ในการจัดการทรัพยากร ในความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนกับสิ่งแวดล้อม (ระบบนิเวศวิทยา) ดูได้จากการที่กลุ่มคนให้คุณค่าต่อองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมอย่างพืช สัตว์ แร่ธาตุ น้ำ เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น เราอาจจะยังมีแร่ธาตุเหลือหากเราไม่สนใจเทคโนโลยีในการสกัดแร่ เราอาจยังสงวนสัตว์ไว้ได้หากมีข้อห้ามที่แฝงด้วยมายาคติว่าเราห้ามกินมัน ศาสตร์แบบชาติพันธุ์หรือที่เราเรียกว่าวิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnoscience) นี้เริ่มเน้นหนักถึงความสนใจของนักชาติพันธุ์วิทยาเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ต่อธรรมชาติตั้งแต่งานของเลวี-สโตรสในปี 1962 เรื่อง *Pensée sauvage* และ *Le totémisme aujourd’hui* ธรรมชาติจะให้ความรู้เชิงปฏิบัติแก่มนุษย์ในแต่ละสังคมในสิ่งที่พวกเขากระทำต่อทรัพยากรธรรมชาติ (Condominas, 2006: 29-33)

ความสัมพันธ์ที่สาม ความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนทรัพย์สิน (Relations d’échanges de biens) ความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนทรัพย์สินเป็นทั้งเรื่องเศรษฐกิจและเรื่องเทคโนโลยี ซึ่งสองสิ่งนี้เชื่อมโยงกัน การ

¹⁶ กองโดมินาสอ้างอิงจากฉบับที่แปลมาเป็นภาษาฝรั่งเศสแล้วโดย Emile Durkheim ตีพิมพ์ในวารสาร *Année sociologique* ฉบับที่ 3 ปี 1898-1899 หน้า 550 ต้นฉบับภาษาเยอรมันคือ Ratzel, Friedrich. (1899). *Anthropogéographie. I. Grundzüge der Anwendung der Endkunde auf die Geschichte*. Stuttgart: I. Engelhorn. , p.23.

แลกเปลี่ยนนี้เกิดขึ้นได้ทั้งในกลุ่มและนอกกลุ่ม เศรษฐกิจให้ภาพตัวแทนของหนึ่งในหลายๆ ระบบความสัมพันธ์ เศรษฐกิจทำให้ผู้คนมีชีวิตชีวา และ ยังช่วยเปิดพรมแดนระยะทางสังคมให้แก่ผู้คน อย่างไรก็ตาม การแลกเปลี่ยนทรัพย์สินและการเปิดพรมแดนระยะทางสังคมนี้จะนำไปอย่างจำกัดหรือเป็นไปอย่างกว้างนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละสังคม อย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนแบบวงแหวน Kula เป็นตัวอย่างที่ดีของการขยายระยะทางสังคมในแง่ของทั้งเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าและขยายความสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนสินค้านี้ไม่ใช่เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนสิ่งของกันเท่านั้น การแลกเปลี่ยนบอกเราได้ว่าสังคมไหนเป็นสังคมที่เท่าเทียม หรือมีช่วงชั้น พิธีกรรมของการแลกเปลี่ยนก็ไม่ได้มีหน้าที่เพียงแค่ให้การแลกเปลี่ยนดำเนินต่อไปได้เท่านั้น แต่พิธีกรรมยังมีหน้าที่ในการรักษาและขยายอำนาจ แต่พิธีกรรมก็อาจจะไม่ใช่โอกาสเดียวในการจะจัดสรรปันส่วนสินค้ากันใหม่ กองโดมินาสยกตัวอย่าง The Big Man Kapauku ที่จะรักษาอำนาจไว้ได้หากเขาใจดีหรือมีน้ำใจตลอดเวลาและยอมเสี่ยงกับการสูญเสีย เช่น เสียอำนาจ หรือแม้กระทั่งเสียชีวิตหากเขาไม่แสดงความใจดีหรือมีน้ำใจมากพอ

การแลกเปลี่ยนสินค้าของกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในส่วนภาคพื้นและคาบสมุทรสามารถจำแนกประเภทสินค้าออกได้เป็นสองประเภทใหญ่ๆ ประเภทแรก คือ สินค้าที่เป็นผลผลิตต่างๆไปทีผลผลิตได้ในชนเผ่าของตัวเองเป็นสิ่งแลกเปลี่ยน ซึ่งการแลกเปลี่ยนนี้ไม่เป็นทางการและมักทำกันภายในหมู่บ้าน ประเภทที่สอง คือ สินค้าที่มีค่า ที่คนในชนเผ่าให้ราคาให้คุณค่าพิเศษ มีชื่อเฉพาะไว้เรียก เช่น ไหที่มีรูปทรงและขนาดหลากหลาย ข้อง ผ้าทอ หรือแม้แต่ควายของชาวมนงการก็ถือว่าเป็นสินค้าประเภทที่สองด้วย เพราะควายของชาวมนงการเป็นของศักดิ์สิทธิ์มีคุณค่า การแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีค่านี กองโดมินาสเห็นว่ามันคือการสร้างความสัมพันธ์ที่หนักแน่น เพราะว่ามันไม่เพียงแต่เป็นการแลกเปลี่ยนของกันหรือการันตีพันธะสัญญาบางอย่างเท่านั้น หากแต่หมายถึงการสร้างและการกระชับความเป็นพันธมิตรให้แนบแน่นยิ่งขึ้น หรือ เราสามารถเรียกสิ่งนี้ได้ว่าเป็นการเมืองของการเป็นหนี้ (Condominas, 2006: 36-38)

ความสัมพันธ์ที่สี่ ความสัมพันธ์ในการสื่อสาร ภาษาพูดและภาษาเขียน (Relations de communication: langues et écritures) ระยะเวลาสังคมถูกสร้างขึ้นจากการรวมกันของระบบความสัมพันธ์ย่อยๆ ภาษานี้เองที่เป็นตัวสร้างและเป็นตัวที่ทำให้ความสัมพันธ์ต่างๆ นีมีชีวิตชีวา ภาษาคือสิ่งที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม กอง โดมินาสอ้างถึงมาร์เซล โกเฮน (Marcel Cohen) นักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศสว่าภาษาเขียนอยู่ในรูปแบบที่มองเห็นได้และเป็นภาษาที่คงทน นอกจากนี้ภาษาเขียนยังสามารถถูกขนย้ายได้และเก็บรักษาไว้ได้ (Cohen, 1953: 7 อ้างใน Condominas, 1990: 40) ซึ่งจุดที่ภาษาเขียนสามารถมองเห็นได้ คงทน ขนย้ายได้ เก็บรักษาได้นี้เอง กองโดมินาสอธิบายว่ามันเลยทำให้ภาษาเขียนเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการขยายระยะเวลาสังคม (Condominas, 2006: 45)

ความสำคัญของความสัมพันธ์ในการสื่อสารผ่านภาษาพูดและภาษาเขียนนี้สามารถดูได้จากแผนที่ประเทศอาณานิคมฝรั่งเศสนั้นให้ความสำคัญกับการทำแผนที่ชาติพันธุ์และภาษาในอินโดจีน (Carte ethno-linguistique de l'Indochine / Ethno-Linguistic Map of Indochine) เพื่อประกอบกับการทำความเข้าใจกลุ่มคนต่างชาติต่างภาษาที่อยู่ภายใต้การปกครอง ทั้งนี้ เพราะมีความจำเป็นที่จะต้องรู้จักการจำแนกกลุ่มภาษาโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์ (คนกลุ่มไหนใช้ภาษาอะไรตระกูลอะไร กลุ่มใดน่าจะถูกจัดเข้าพวกเดียวกันได้บ้าง – เน้นโดยผู้เขียน) เพราะว่าเป็นภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์มากมาย กองโดมินาสใช้คำว่าพื้นที่โมเสคทางชาติพันธุ์และภาษา ดังนั้นการจัดจำแนกภาษาตามกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีความสำคัญ กองโดมินาสอ้างถึง Dell Hymes (1967) ที่บอกว่า ต้องตั้งคำถามไม่เพียงต่อความสัมพันธ์โดยรากของภาษาและเส้นเขตแดนของภาษาถิ่น (dialect) เท่านั้น แต่ยังต้องรวมถึงความสัมพันธ์ในการสื่อสารระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มอีกด้วย (Condominas, 2006: 42)

ความสัมพันธ์ที่ห้า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเพื่อนบ้าน (Relations de parenté et de voisinage) ความสัมพันธ์ในระยะเวลาสังคม

นั่น มีทั้งความสัมพันธ์ในกลุ่มและนอกกลุ่ม ระบบเครือญาติคือหัวใจของระบบความสัมพันธ์ภายใน ภาษาคือเครื่องมือสำคัญในการสร้างและทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ซึ่งความสัมพันธ์ขั้นปฐมภูมิที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มนี้จะอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเครือญาติ ในภาษาฝรั่งเศสใช้คำว่า parenté ซึ่งมีความหมายครอบคลุมทั้งเครือญาติที่สืบสายโลหิตและเครือญาติผ่านการแต่งงาน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ในระยะทางสังคมของกองโดมินาสไม่ได้หมายถึงแต่เครือญาติทางสายโลหิต ทาง การแต่งงานเท่านั้น แต่ยังหมายถึงความเป็นเพื่อนบ้านด้วย อัตลักษณ์ของชาวมนงการไม่ได้ถูกกำหนดแค่จากความเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน (ภาษามนงการคือ *mpòol* หรือ *clan*, *matriclan* ในภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส) เท่านั้น แต่ในความเป็น *mpòol* นี้มันมีเรื่องของอาณาเขตเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น มีนัยยะถึงความเป็นหมู่บ้านด้วย ซึ่งความเป็นหมู่บ้านนี้เองที่ขยายระยะทางสังคมออกไปถึงเครือญาติผ่านการแต่งงาน (เพราะในหมู่บ้านจะมีคนที่แต่งงานกับคนนอกหมู่บ้าน เป็นต้น)

ระบบความสัมพันธ์ของระยะทางสังคม

ตามที่กองโดมินาสได้นิยามไปแล้วว่า *ระยะทางสังคม คือ ระยะทางที่ถูกกำหนดโดยระบบทั้งหมดของความสัมพันธ์ซึ่งเป็นลักษณะของกลุ่มที่ถูกศึกษา* คำว่า โดยทั้งหมด (*ensemble*) นี้ สามารถลดทอนให้เหลือเพียงระบบความสัมพันธ์ระบบเดียว หรือ จะเป็นระบบความสัมพันธ์หลายระบบก็ได้ คำว่า ระยะทางสังคม สามารถใช้ครอบคลุมได้ทั้งหมด ความสัมพันธ์ 5 ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ ซึ่งกองโดมินาสจัดออกได้เป็น 2 ระบบใหญ่ๆ คือ

ระบบที่หนึ่ง ระยะทางสังคมอย่างแคบ (*espaces sociaux restreints*) เป็นระยะทางสังคมที่ถูกจำกัดให้เป็นระบบความสัมพันธ์เพียงระบบเดียว ตัวอย่างของกลุ่มคนที่มีระยะทางสังคมอย่างแคบเช่น ชาวมนงการ

(Mnong Gar)¹⁷ วัฒนธรรมแบบนงการแผ่ขยายอยู่บนสองฝั่งของแม่น้ำเซบ็อก ในประเทศเวียดนาม ประชากรมีประเพณีเดียวกัน มีความชำนาญทางเทคนิคแบบเดียวกัน มีความเชื่อเหมือนกัน ใช้ภาษาเดียวกัน วัฒนธรรมของชาวนงการมีอาณาบริเวณจำกัด หมายความว่า ชาวนงการกำหนดเขตแดนของพื้นที่ที่ใช้แสวงหาผลประโยชน์ แม้ว่าชาวนงการผู้เป็นคนกินป่าจะทำการเผาป่าเพื่อเพาะปลูกและเคลื่อนย้ายหมู่บ้านและที่ทำกินทุกปี แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าชาวนงการไม่มีการกำหนดเขตแดน ทุกครั้งที่ตั้งหมู่บ้านใหม่ ชาวนงการจะกำหนดพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกและเก็บผลผลิตจากป่า อีกทั้งกำหนดพื้นที่สำหรับหาวัสดุก่อสร้างและงานสร้างงานหัตถกรรม ชาวนงการจะไม่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดิมนานเกินกว่า 7 ปี

เขตแดนจึงคือสิ่งที่ทำให้ระยะทางสังคมของชาวนงการเป็นแบบแคบ เขตแดนคือตัวกำหนดความสัมพันธ์ของชาวนงการกับพื้นที่ และคือตัวกำหนดความสัมพันธ์ของชาวนงการกับเวลา พื้นที่ในที่นี้คือ ป่า เวลาในที่นี้คือ เวลาในรอบ 1 ปี ดังนั้น ในหนึ่งปี ชาวนงการจะกินป่าที่ถูกกำหนดเขตแดนไว้ ระยะทางสังคมของชาวนงการไม่ใช่แต่ระยะทางภูมิศาสตร์และระยะเวลาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงระยะทางที่ศักดิ์สิทธิ์ (mythical space) ด้วย ในบางครั้งสาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวนงการก็จะถูกวินิจฉัยโดยหมอผีว่าเป็นเพราะต้นไม้อาถรรพณ์ หรือเพราะเชิงผา ซึ่งสองสิ่งนี้ก็อยู่ในเขตแดนที่กำหนดโดยชาวนงการนั่นเอง (Condominas, 1990: 55)

ระบบที่สอง ระยะทางสังคมอย่างกว้าง (espaces sociaux larges) หมายถึงระบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและหลากหลาย ยกตัวอย่างคนลาว คนไทย ที่แม้จะนับถือพุทธศาสนา มีวัดวาอารามอันเป็นระยะทางที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่ก็ยังมีการนับถือผีบ้านซ้อนด้วยเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็ชวชนบทหรือชาวเมือง

¹⁷ ไม่ได้มีแต่เพียงชาวนงการเท่านั้นที่มีระยะทางสังคมอย่างแคบ กองโดมินาสอธิบายว่า ยังมีชนกลุ่มน้อยในที่ราบสูงตอนกลางของเวียดนามอีกหลายกลุ่มที่มีวัฒนธรรมคล้ายๆ กับชาวนงการ กองโดมินาสเรียกรวมๆ ว่า Proto-Indochinois หรือ พวกมอย (Moi) หรือพวกซา (Kha)

ต่างก็นับถือผีซ้อนไปกับการนับถือพุทธศาสนา แม้ว่าชาวเมืองจะไม่มีพิธีกรรม เช่นผีชัดเจน แต่ก็ปรากฏพิธีกรรมเช่นผีในแบบที่ถูกกลดลงเหลือเพียงการตั้งศาล พระภูมิเพื่อคุ้มครองบ้านเรือน กองโดมินาสยกตัวอย่างพิธีรับพระราชทาน ปริญญาบัตรในสังคมไทยว่าสะท้อนให้เห็นถึงระยะทางสังคมอย่างกว้าง แม้ว่าสังคมไทยจะรับระบบการศึกษาเยี่ยงตะวันตก รวมไปถึงการรับรูปแบบการจัด พิธีรับปริญญาบัตรและชุดครุยซึ่งเป็นผลผลิตจากตะวันตก แต่ในพิธีรับ พระราชทานปริญญาบัตรยังคงพิธีกรรมแบบไทย เช่น มีพระสงฆ์สวดอวยพร ตลอดพิธี เป็นต้น (Condominas, 1990: 57)

คำว่า ระยะทางสังคม (espace social) แทน คำว่าวัฒนธรรม (culture)

กองโดมินาสสร้างและให้ความหมายมโนทัศน์ espace social ขึ้นเพื่อ ใช้แทนคำว่า culture กองโดมินาสให้เหตุผลว่าความหมายของคำว่า culture ที่ถูกให้ไว้โดย E.B. Tylor (1871)¹⁸ นั้นยังไม่สามารถอธิบายครอบคลุม ภาคนามของกองโดมินาสที่มีความซับซ้อนและเป็นพลวัตได้อย่างตรงใจ (Condominas, 2006: 74) ประเด็นหลักของการสร้างมโนทัศน์ระยะทางสังคม มาใช้แทนคำว่าวัฒนธรรมนี้จึงอยู่ที่คำว่า ความเป็นพลวัต (dynamic) ของสังคม ที่ถูกศึกษา ซึ่งประกอบด้วยเหตุผลสองประการคือ หนึ่ง คำว่า ระยะทางสังคม สามารถอธิบายได้ถึงความหลากหลายของระบบความสัมพันธ์ทั้งภายในและ ภายนอกซึ่งมีผลกำกับลักษณะของแต่ละสังคม สอง คำว่า ระยะทางสังคม สามารถอธิบายได้ถึงความเป็นพลวัตของแต่ละสังคม เมื่อนำแต่ละสังคมนั้นมา เปรียบเทียบกันก็สามารถจัดประเภทของสังคมได้ตามความเป็นพลวัต (Condominas, 2006: 11) ยกตัวอย่างเช่น ในความคิดของกองโดมินาส สังคมนงการของเวียดนามคือสังคมที่มีความเรียบง่าย ในขณะที่สังคมเมริกา ของมาตากัสการ์คือสังคมถูกกำหนดด้วยช่วงชั้น มโนทัศน์ระยะทางสังคมจะ

¹⁸ Culture or Civilization, taken in its wide ethnographic sense, is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society.

ช่วยทำความเข้าใจความเป็นพลวัตและความสัมพันธ์ของคนสองกลุ่มนี้กับคนกลุ่มอื่นๆ เพราะมโนทัศน์ระยะทางสังคมจะไม่ถูกลดทอนเหลือแค่พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ มันยังหมายรวมถึงความคิดเรื่องเวลา และยังหมายถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ด้วย นอกจากนี้การที่มโนทัศน์ระยะทางสังคมสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่หลากหลายนี้หมายความว่า ความสัมพันธ์ต่างๆ (สิ่งแวดล้อม ทรัพย์สิน เครื่องมือ ฯลฯ) นี้ก่อรูประบบมากมายซึ่งล้วนแล้วแต่สัมพันธ์กับพื้นที่และเวลา ซึ่งพื้นที่และเวลานี้ก็มีความหลากหลายซับซ้อนเช่นกัน (Condominas, 1990: 39)

จากการที่กองโดมินาสจำแนกระบบความสัมพันธ์ของระยะทางสังคมออกเป็นสองระบบใหญ่ๆ (ระบบความสัมพันธ์ของระยะทางสังคมอย่างแคบ และ ระบบความสัมพันธ์ของระยะทางสังคมอย่างกว้าง) นั่นก็เป็นเพราะว่า แต่ละสังคมนั้นมีระยะทางทางสังคมและระยะเวลาทางสังคมแตกต่างกัน บางสังคมซับซ้อนน้อยบางสังคมซับซ้อนมาก โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ ระยะทางสังคมนั้นมีหลายรูปแบบ ยกตัวอย่างเช่น ระยะทางสังคมของชาวมนงการคือหมู่บ้าน หรือจะให้ชัดลงไปเลยก็คือหน่วยของระยะทางสังคมการปกครองของชาวมนงการ คือ อาณาเขตของหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านจะมีหนึ่งหน่วยการปกครอง ปกครองหนึ่งพื้นที่ที่มีอาณาเขตแน่ชัด ชาวมนงการจะย้ายที่อยู่ออกจากเขตนั่นในแต่ละรอบหนึ่งปี หรือแต่ละหนึ่งรอบการเพาะปลูก ไม่เพียงเท่านั้น การย้ายที่อยู่นี้อาจเกิดขึ้นเนื่องจากโรคระบาดที่คร่าชีวิตสมาชิกในหมู่บ้านด้วยก็ได้ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นการยากที่จะพบหมู่บ้านของชาวมนงการที่ปักหลักอยู่บนพื้นที่เดิมเกินกว่า 7 ปี (Condominas, 2006: 394) ในขณะที่ระยะทางสังคมของกลุ่มคนไทคือเมือง เมืองนี้ไม่ใช่เมืองใหญ่เพียงเมืองเดียว แต่เป็นเมืองเล็กเมืองน้อยที่ประกอบกันเป็น principality หากมีอำนาจก็จะขยายเป็นอาณาจักร เช่น อาณาจักรขอม

จากข้อเท็จจริงที่ยกตัวอย่างข้างต้น อิทธิพลทางความคิดเรื่องข้อเท็จจริงทางสังคมโดยรวมของมาร์เซล โมสส์ ประกอบกับการได้รับอิทธิพลทางความคิดจากปีแอร์ กูรู (Pierre Gourou 1900-1999) นักภูมิศาสตร์

ชาวฝรั่งเศสที่อธิบายว่า “อารยธรรมนี้เป็นกุญแจของคำอธิบายทางภูมิศาสตร์ เพราะอารยธรรมคือเทคนิคโดยรวมที่มนุษย์ใช้เพื่อกำกับความสัมพันธ์ต่างๆ ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง เทคนิคที่ใช้ในการผลิตจะบ่งบอกถึงชีวิตเชิงวัตถุ และบ่งบอกว่าคนอื่นๆ นั้นควบคุมพื้นที่อย่างไร” จะเห็นได้ว่า Gourou เน้นย้ำเรื่องเทคนิค (หรือเครื่องมือ) ของการจัดการพื้นที่ ซึ่งมักทำไปพร้อมกับการผลิต อันเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของความเป็นอารยธรรม เหล่านี้ล้วนมีผลให้กองโดมินาสพอใจกับการใช้คำว่า espace social แทนคำว่า culture เพราะว่า คำว่า espace social จะมีนัยถึงปฏิสัมพันธ์ แสดงให้เห็นถึงความเป็นพลวัตขององค์ประกอบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็เทคโนโลยี องค์กรทางสังคม ครอบครัว ระบบศาสนาและแสดงให้เห็นถึงความเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม (Condominas, 2006: 185)

บทสรุป

“หากปราศจากพื้นที่ ก็คงปราศจากวัฒนธรรมของมนุษย์” คงจะเป็นข้อสรุปได้ถึงแนวคิดเรื่องระยะทางสังคมของกองโดมินาส ที่ประดิษฐ์คำว่า espace social ขึ้นมาใช้แทนคำว่า culture เพราะว่า คำว่า espace ของกองโดมินาสนั้น เป็นระยะ (ระยะทางและระยะเวลา) ที่ปรากฏข้อเท็จจริงทางสังคมแบบโดยรวม เป็นระยะที่กำหนดไว้ด้วยระบบของความสัมพันธ์ที่หลากหลาย ซึ่งความหลากหลายและความเป็นพลวัตนี้เองที่กองโดมินาสอธิบายว่าเราไม่สามารถใช้คำว่า culture เพื่อสื่อสิ่งดังกล่าวได้

มโนทัศน์ทางมานุษยวิทยา “ระยะทางสังคม” ของจอร์จ กองโดมินาส ถูกพัฒนาขึ้นจากข้อมูลภาคสนาม ซึ่งไม่ใช่แค่ในสนามของชาวมนงการในเขตที่ราบสูงตอนกลางของประเทศเวียดนามเท่านั้น หากแต่ยังย้อนกลับไปในช่วงที่กองโดมินาสทำงานภาคสนามแบบนักชาติพันธุ์วรรณาใหม่ๆ ในประเทศมาดากัสการ์ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แม้ว่ากองโดมินาสจะมีความตั้งใจจะใช้คำว่า espace social หรือ ระยะทางสังคมแทนคำว่า culture หรือวัฒนธรรมด้วยเหตุผลที่คำว่าระยะทางสังคมจะให้ภาพของความหลากหลายและความเป็นพลวัตได้ดีกว่านั้น ในจุดนี้ ผู้เขียนเห็นว่า แม้ว่ากองโดมินาสจะพัฒนาความคิด

จากภาคสนาม (พื้นที่) ที่หลากหลายและภายใต้กาลเวลาที่ยาวนานอย่างเป็นพลวัตในช่วงระยะเวลาหนึ่ง (ระหว่าง 1948 ที่กองโดมินาสเริ่มลงภาคสนามถึง 1980 ที่ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง espace social) แต่ก็ยังเป็นช่วงเวลาที่มีโน้ตทัศน์ระยะทางสังคมถูกพัฒนาจากบริบททางสังคมภายใต้ยุคอาณานิคม และหลังจากการตีพิมพ์หนังสือเรื่องดังกล่าวตั้งแต่ครั้งแรก (ปี 1980) และครั้งที่สอง (2006) ก็ยังไม่ปรากฏการนำมโนทัศน์ดังกล่าวไปปรับใช้กับภาคสนามทางมานุษยวิทยาที่อยู่นอกพื้นที่และเวลาที่ถูกกำกับด้วยบริบททางสังคมอย่างเช่นในยุคอาณานิคม ซึ่งจุดนี้เองเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปมโนทัศน์ระยะทางสังคมที่กองโดมินาสเสนอขึ้นเพื่อใช้แทนคำว่าวัฒนธรรมนั้นจะยังให้ภาพของความหลากหลายในระบบความสัมพันธ์และความเป็นพลวัตอยู่หรือไม่ ในสภาพสังคมปัจจุบันที่ผู้คน การสื่อสาร ข้อความ เทคโนโลยี ฯลฯ เดินทางถึงกัน ส่งผ่านถึงกันและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันได้อย่างรวดเร็วเช่นนี้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

Condominas, Georges. (1990). **L'espace social ระยะทางสังคม**
กรุงเทพฯ: Editions des Cahiers de France.

ฐานิตา บุญวรรณ. (2558). จริยธรรมของนักชาติพันธุ์วรรณาจอร์จ กองโดมินาส กับบทเรียนจากพวกเรากินป่า (Nous avons mangé la forêt). **วารสารชุมชนอินโดจีน ปีที่ 4 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม-ธันวาคม) 2558.** หน้า133-148.

ภาษาอังกฤษ

Condominas, Georges. (1951). "Aspects of a Minority Problem in Indochina" . **Pacific Affairs 24 (1) : 77-82.** (Online). Available: www.jstor.org/stable/3035431.

Evans-Pritchard, E. E. (1940). **The Nuer: A description of the modes of livelihood and political institutions of a Nilotic people.** Oxford: Clarendon Press.

Free, Tony. (1991). "The politics and philosophical genealogy of Evans-Pritchard's The Nuer". **JASO 22/1: 19.39.**

Hanks, L. M. (1982). "Review of the book *L'espace social. A propos de l'Asie du Sud-Est*, by Georges Condominas" . **The Journal of Asian Studies 41 (4): 879-880.**

Pottier, Richard. (2011) (august, 1) . *Homage to Georges Condominas.* (Online). Available: <http://www.reseau-asie.com/media3-en/condominas-deces-hommage-3>.

Renard, Ronald D. (n.d.). *In Memory of Georges Condominas and His Contributions to the Anthropology of the Mekong Region*. (Online). Available: www.chl.anu.edu.au/departments/anthropology/thaiyunnan/_documents/renard_on_condominas.pdf.

Solomone, Frank A. (1979). “ Epistemological Implications of Fieldwork and Their Consequences” . **American Anthropologist** 81 (1) : 46-60. (Online). Available: www.jstor.org/stable/677209.

Vérin, Pierre. (1963). “ Review of the book *Fokon’ olona et collectivités rurales en Imerina*, by Georges Condominas” . **American Anthropologist** 65: 945-946.

ภาษาฝรั่งเศส

Baffie, Jean. (1999). “ Review of the book *Formes extrêmes de dépendance. Contributions à l’ étude de l’ esclavage en Asie du Sud-Est*, by Georges Condominas” . **Aséanie**, 4 : 189-193. (Online). Available: http://www.persée.fr/web/revues/home/prescript/article/asean_0859-9009_1999_num_4_1_1651.

Baffie, Jean. (2011). “Georges Condominas (1921-2011). La passion de l’ ethnologie” . **Moussons** [La ville thaïe กรุงเทพฯ], 18 : 5-10.

Baffie, Jean. (2015). “ Petite Histoire du CeDRASEMI et des Etudes Thaïes au CNRS” . **Lettre de l’ Afrase (Association**

française pour la recherche sur l'Asie du Sud-Est). (Online). Available: <http://www.afrase.org/la-lettre/les-anciennes-lettres>.

Bloch, Maurice. (1983). "Cheminements : écrits offerts à Georges Condominas. Asie du Sud-Est et Monde Insulindien ; Orient : Pour Georges Condominas" . **Bulletin of the School of Oriental and African Studies** 46 (3): 608.

Brocheux, Pierre. (1983). "Review of the book L'espace social. A propos de l'Asie du Sud-Est, by Georges Condominas" . **Annales, Economies, Sociétés, Civilisations** 38 (2) : 305-306.

Bugnicourt, Jacques. (1969). "Review of the book L'espace social de la ville : problèmes de sociologie appliquée à l'aménagement urbain, by Raymond Ledrut" . **Tiers-Monde** 10 (39): 677-681.

Cohen, Marcel. (1953). **L'Écriture**. Paris : Edition sociales.

Coiffier, Christian. (2011). "In memoriam Georges Condominas (1921-2011)". **Journal de la Société des Océanistes**, 133 (2e semestre). (Online). Available: <http://www.jsos.revues.org/6434>.

Condominas, Georges et André-Georges Haudricourt. (1952). "Première contribution à l'ethnobotanique indochinoise. Essai d'ethnobotanique Mnong Gar (Protoindochinois du Vietnam)". **Revue internationale de botanique appliquée et d'agriculture tropicale**, 32 (351-352) : 19-27.

- Condominas, Georges et Richard Pottier. (1983). **Les réfugiés originaires de l'Asie du Sud-Est : arrière-plan historique et culturel, les motivations de départ. Rapport présenté au président de la république.** Paris : Presses d'Electrogelez.
- Condominas, Georges. (1949). “ Village Moi” . **Bulletin Connaissance du monde** 1 : 101-112. (Online). Available: http://horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/pleins_textes/pleins_textes_5/b_fdi_20-21/28221.pdf.
- Condominas, Georges. (1951). “ Aspects of a Minority Problem in Indochina” . **Pacific Affairs**, 24 (1) : 77-82.
- Condominas, Georges. (1952). “ XII. Rapport d'une mission ethnologique en pays Mnong Gar (Pays montagnards du sud-indochinois) ” . **Bulletin de l' Ecole française d' Extrême-Orient** 46 (1), 303-313. (Online). Available: http://www.persée.fr/web/revues/home/prescript/article/befeo_0336-1519_1952_num_46_1_5169.
- Condominas, Georges. (1954). “ Danse du Vodou de la foudre dans le bas-Togo” . **Science et Nature** 3: 19-24.
- Condominas, Georges. (1957). **Nous avons mangé la forêt de la pierre-génie gôo.** Paris : Mercure de France.
- Condominas, Georges. (1958). “ Découverte d'un troisième lithophone préhistorique en pays Mnong-Maa (proto-indochinois du Viêt-Nam central)” . **L' Anthropologie** 62 (5-6) : 496-497.

- Condominas, Georges. (1961). “Notes sur le droit foncier lao en milieu rural dans la plaine de Vientiane”. **Artibus Asiae**, 24 (3/4) : 255-262.
- Condominas, Georges. (1963). “Minorités autochtones en Asie du Sud-Est”. **Politique étrangère** 28 (1): 44-57.
- Condominas, Georges. (1965a). **L'exotique est quotidien**. Paris : Plon.
- Condominas, Georges. (1965b). “Commentaires sur l'étude du professeur P.E. de Josselin de Jong « Agricultural rites in Southeast Asia—An Interpretation. »”. **The Journal of Asian Studies** 24 (2): 291-293.
- Condominas, Georges. (1966). “Classes sociales et groupes tribaux au Sud-Vietnam” . **Cahiers Internationaux de la sociologie** 40 : 161-170.
- Condominas, Georges. (1968). “Notes sur le Bouddhisme populaire en milieu lao”. **Archives de sociologie des religions** 25 : 81-110.
- Condominas, Georges. (1973). **Distinguished Lecture 1972 Ethics and Comfort: An Ethnographers' s View of His profession**. Annual report 1972 (p.1-17). Washington D.C.: American Anthropological Association.
- Condominas, Georges. (1975). “Phiban Cults in Rural Laos”. In Skinner, William G. and Kirsh, Thomas A., **Change and Persistence in Thai society** (p.252-273). Ithaca : Cornell University Press.

- Condominas, Georges. (1976). “Essai sur l'évolution des systèmes politiques Thaïs”. **Ethnos** 41 (1-4) : 7-67.
- Condominas, Georges. (1 9 7 7). “ Pour une définition anthropologique du concept d'espace social” . **ASEMI** 8 (2) (Espace social et analyse des sociétés en Asie du Sud-Est): 5-54.
- Condominas, Georges. (1 9 8 1). “ Propos sur la complexité des problèmes de l' Asie du Sud-Est” . **Hérodote** (avril-juin) (Asie du sud-est), 21 : 14-30.
- Condominas, Georges. (1983a). “Aspects écologiques d'un espace social restreint en Asie du Sud-Est [Les Mnong Gar et leur environnement]”. **Etudes Rurales** 89-91: 11-76. (Online). Available:http://www.persée.fr/web/revues/home/prescript/article/rural_0014-2182_1983_num_89_1_2905.
- Condominas, Georges. (1983b). “Présentation”. **Etudes rurales** 89-91 : 7-10. (Online). Available: http://www.persée.fr/web/revues/home/prescript/article/rural_00142181_1983_num_89_1_2904.
- Condominas, Georges. (1983c). “Aînés, anciens et ancêtres en Asie du Sud-Est” . **Communications** 37 (Le continent gris. Vieillesse et vieillissement): 55-67.
- Condominas, Georges. (1 9 8 4). “ Un chef d' œuvre de l'ethnographie” . **L'Homme** 24 (2): 97-108. (Online). Available:http://www.persée.fr/Web/revues/home/prescript/article/hom_0439-4216_1984_num_24_2_368493.

- Condominas, Georges. (1990). **From Lawa to Mon, from Saa' to Thai: Historical and anthropological aspects of Southeast Asian Social Spaces**. Canberra: Australian National University Press.
- Condominas, Georges. (1991). **Fokon'olona et collectivités rurales en Imerina. Nouvelle édition corrigée (1er édition en 1960)**. Bondy : ORSTOM.
- Condominas, Georges. (1997). “Essartage et confusionisme. A propos des Mnong Gar du Vietnam Central”. **Civilisations** 44 : 228-237.
- Condominas, Georges. (2002). “La guérilla viet. Trait culturel majeur et pérenne de l'espace social vietnamien” . **L'Homme** 164 : 17-36.
- Condominas, Georges. (2006). **L'espace social. A propos de l'Asie du Sud-Est**. Paris : Les Indes Savantes. (1st edition : Flammarion, 1980).
- Condominas, Georges. (sous la dir.). (1998). **Formes extrêmes de dépendance: contributions à l'étude de l'esclavage en Asie du Sud-Est**. Paris: Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales.
- Coscas, Gisèle. (1969). “Review of the book L'espace social de la ville : problèmes de sociologie appliquée à l'aménagement urbain, by Raymond Ledrut” . **Revue française de sociologie** 10-3 : 395.

- Coughlin, Richard J. (1967). “Review of the book *L’exotique est quotidien : Sar Luk, Viet-nam central*, by Georges Condominas”. **American Anthropologist** 69 (3/4): 392-393. (Online). Available: <http://www.jstor.org/stable/669955>.
- Cresswell, Robert. (1983). “Review of the book *L’espace social. A propos de l’Asie du Sud-Est*, by Georges Condominas”. **L’Homme** 23 (2): 117-118. (Online). Available: www.persée.fr/doc/hom_0439-4216_1983_num_23_2_368377.
- Damisch, Hubert. (2008). “Marcel Mauss, *L’esthétique et le phénomène social total*”. **L’Homme**, 185-186: 195-211.
- Devereux, George. (1958). “Review of the book *Nous avons mangé la forêt: Chronique d’un village Mnong Gar hauts plateaux du Viet-Nam*, by Georges Condominas”. **American Anthropologist** 60 (2): 400-401. (Online). Available: <http://www.jstor.org/stable/665189>.
- Du Bois, Cora.(1958). “*Nous avons mangé la forêt (compte rendu à Nous avons mangé la forêt de Georges Condominas)*”. **Pacific Affairs** 31 (1): 104-105.
- Dumas, Cécile. (2011). “Georges Condominas : Décès du ‘Proust de l’ethnologie’”. **Sciences et Avenir**. (Online). Available: <http://www.sciencesetavenir.fr/archeo-paleo/20110718.OBS7230/georges-condominas-deces-du-proust-de-l-ethnologie.html>.

- Durkheim, Emile et Mauss, Marcel. (1901-1902). “ De quelques formes primitives de classification. Contribution à l'étude des représentations collectives”. **L'année sociologique** 6: 1-72.
- Fournier, Marcel. (1995). “Marcel Mauss, l'ethnologue et la politique: le don”. *Anthropologie et Sociétés*, 19 (1-2) : 57-69.
- Gentaz, Nathalie. (2011). “ Décès de Georges Condominas, le ‘Proust de l'ethnologie’.” **Actualité**. (Online). Available: <http://www.actualite.com/salons/deces-de-georges-condominas-le-proust-de-l-ethnologie-27159.html>.
- Goudineau, Yves. (1993). “La contestation ethnologique : entretien avec Georges Condominas” . **Cahier des sciences humaines : trente ans, 1962-1992** : 37-42.
- Goudineau, Yves. (2011) “ Georges Condominas (1921-2011)”. **L'Homme** 4 (200): 7-12. (Online). Available: <http://www.cairn.info/revue-l-homme-2011-4-page-7.htm>.
- Guerreiro, Antonio. (2011). “ Nécrologie. Georges Condominas (1921-2011)”. (Online). Available: <http://www.reseau-asie.com/media3-en/condominas-deces-hommage-3>.
- Jammes, Jérémy. (2011). “ Hommage à Georges Condominas (29 juin 1921-16 juillet 2011)”. **Revue Perspective**. (Online). Available: <http://www.aafv.org/-La- -Revue-Perspectives-France>.

- Lavondès, Henri. (1964). “Review of the book Fokon’olona et collectivités rurales en Imerina, by Georges Condominas”. *L’Homme* 4 (1) : 119-120.
- Ledrut, Raymond. (1968). **L’espace social de la ville : problèmes de sociologie appliquée à l’aménagement urbain.** Paris: Editions Anthropos.
- Lévi-Strauss, Claude. (1960). **Méthode et conditions de la recherche ethnologie en Asie. Colloques sur les recherches des instituts français de sciences humaines en Asie.** Paris : Editions de la Fondation Singer-Polignac.
- Lévi-Strauss, Claude. (2001). **Introduction à l’œuvre de Marcel Mauss. Sociologie et anthropologie** (9th edition; 1st edition in 1950). Paris : PUF
- Lévy, Paul. (1969). “Les Mnong Gar du centre Viêt-Nam et Georges Condominas”. *L’Homme* 9 (1) : 78-91.
- Lombard, Denys. (1986). “Les concepts d’espace et de temps dans l’archipel insulindien” . *Annales, Economies, Sociétés, Civilisations* 41 (6) : 1385-1396.
- MacDonald, A. W. (1958). “Review of the book Nous avons mangé la forêt la forêt de la pierre-génie gôo, by Georges Condominas”. *Archives de sociologie des religions*, 5 : 179.

- Matras, Jacqueline. (1983). “L’espace social : du village à l’Etat?”. *Etudes rurales* 89-91 : 223-229. (Online). Available: http://www.persée.fr/web/revues/home/prescript/article/rural_0014-2182_1983_num_89_1_2914.
- Mauss, Marcel. (2001). **Sociologie et anthropologie**. Paris : Presses Universitaires de France.
- Pierre, George. (1981). “Review of the book *Sociologie urbaine*, by Raymond Ledrut”. **Annales de Géographie**, 90 (502): 742-743.
- Pottier, Richard. (2011). Hommage à Georges Condominas. (Online). Available: <http://www.reseau-asie.com/media3-en/condominas-deces-hommage-3>.
- Pottier, Richard. (2013). “Ethnologie et humanisme : Georges Condominas, « un homme parmi les hommes »”. **L’Ethnographie** 6 : 27-33. Paris : L’Entretemps.
- Pottier, Richard. (2014). “Un voyage de soi à soi en passant par l’Autre”. **Revue d’art et d’esthétique**. (Online). Available: <http://www.revue-tete-a-tete.org>.
- Pottier, Xuân Xuân. (2011). **Le fils des quatre vents. Georges Condominas**. Paris : L’Harmattan.
- Rousseau, Jérôme. (2001). “Review of the book *Formes extrême de dépendance : contributions à l’étude de l’esclavage en Asie du Sud-Est*, by Georges Condominas”. **Anthropologie et Sociétés** 25 (2) : 177-179. (Online). Available: <http://www.erudit.org/apropos/utilisation.html>.

Taillard, Christian. (1 9 8 1). “ Diversité des définitions et différenciation des pratiques géographiques : contribution au débat sur la culture” . **Espace géographique** 10 (4) : 263-269.